

Verguld en verguisd

Agroparken in de media

Deze inventarisatie is een onderdeel van het thema “Transitie Duurzame Landbouw”, deelthema “Vitale clusters”, en is uitgevoerd door:

Arne Daalder, Job Koopman
10 Wizards, Amsterdam

In samenwerking met:

Jan de Wilt, Paula Hübens, InnovatieNetwerk Groene Ruimte en Agrocluster
Bram Breure, Teun Weening, Gemeentelijk Havenbedrijf Amsterdam

InnovatieNetwerk Groene Ruimte en Agrocluster
Postbus 20401
2500 EK Den Haag
tel.: 070-3785653
internet: <http://www.agro.nl/innovatienetwerk/>

ISBN: 90 – 5059 – 223 – 6

Overname van tekstdelen is toegestaan, mits met bronvermelding.

Rapportnr. 04.2.075 (serie achtergrondrapporten), Den Haag, augustus 2004.

Voorwoord

Het concept Agroparken, dat in het jaar 2000 door InnovatieNetwerk is gelanceerd, heeft veel stof doen opwaaien. Ruimtelijke clustering van agro- en niet-agro activiteiten op bedrijventerreinen - met het doel kringlopen te sluiten en transport te verminderen - is blijkbaar controversieel. Wat zijn dan die controversiële elementen, waar zitten de voor- en tegenstanders van dit concept, is er een verschuiving zichtbaar in de standpunten en wat betekent dit voor de ontwikkeling van het concept Agroparken en de wijze waarop hierover met de samenleving moet worden gecommuniceerd? Dit rapport gaat in op deze vragen, op basis van een analyse van een selectie uit vele honderden artikelen over dit onderwerp die de afgelopen jaren in binnenlandse kranten, tijdschriften en vakbladen zijn verschenen. Daarnaast is gebruikgemaakt van onderzoeken naar percepties van burgers en consumenten over Agroparken en verwante onderwerpen. Ten slotte zijn standpunten en argumenten van organisaties ook in kaart gebracht via kamerstukken, jaarverslagen en websites.

De discussie over agroparken concentreerde zich rondom het ontwerp voor een Delpark, een combinatie van glastuinbouw, viskweek, varkens- en pluimveehouderij, dat was gedacht in de Rotterdamse haven, en dat bekendheid kreeg onder de noemer "varkensflat". Veel minder discussie was er over andere vormen van Agroparken, zoals Multipark (een combinatie van varkenshouderij en recreatieve functies in de Gelderse Vallei) of Agrospecialty Park (een bedrijventerrein in de Eemshaven waar bulkproducten worden verwerkt tot hoogwaardige eindproducten). De grootschaligheid, de vermeende negatieve effecten op diergezondheid en dierenwelzijn, en het verlies van zelfstandige gezinsbedrijven op het platteland blijken de meeste weerstand op te wekken. Als voordelen worden gezien: minder gesleep met dieren, gunstige effecten op milieu en landschap en vermindering van dierziekte-erisico's. Agroparken verstoren het geliefde, idyllische beeld over boeren op het platteland. Tegenstanders zijn te vinden in alle hoeken van het maatschappelijke spectrum (overheden, bedrijfsleven, kennisinstellingen, maatschappelijke groeperingen). Ook de voorstanders zijn verdeeld over zeer uiteenlopende organisaties.

De auteurs van dit rapport adviseren om in de communicatie over Agroparken niet eenzijdig het accent te leggen op informatie over het hightech karakter en de schaalvoordelen. Om sneller acceptatie te vinden bij een breed publiek zouden juist aspecten zoals verbetering van milieu, diervriendelijkheid en voedselveiligheid steeds voorop moeten staan in de communicatie. De centrale positionering zou volgens de auteurs moeten zijn: Agroparken kunnen een adequate oplossing bieden in een breder perspectief, waardoor een aanzienlijke verbetering wordt bereikt ten opzichte van de huidige intensieve veehouderij. De mythe van de romantische idylle van het boerenleven op het platteland moet consequent worden doorgeprikt. In de communicatie worden twee vormen onderscheiden: ten eerste een algemene draaggolfcampagne over Agroparken, waarin overheden en kennisinstellingen een positieve toon zetten en de urgentie van clustering benadrukken. Ten tweede dienen individuele initiatiefnemers zich bewust te zijn van het belang van adequate communicatie. Het rapport sluit af met enkele aanbevelingen op dit punt.

Dit rapport is totstandgekomen in gezamenlijke opdracht van het Gemeentelijk Havenbedrijf Amsterdam en InnovatieNetwerk, als onderdeel van een verkenning naar de mogelijkheden voor een Agropark in de Amsterdamse Haven. Het rapport biedt niet alleen een goed en lezenswaardig overzicht van media-uitingen van diverse organisaties over Agroparken, maar het komt ook tot enkele praktische conclusies ten aanzien van de communicatie over dit onderwerp. Daarmee levert dit rapport een bijdrage aan een genuanceerdere communicatie en beeldvorming over Agroparken in de komende jaren.

Dr. G. Vos,
Directeur InnovatieNetwerk Groene Ruimte en Agrocluster.

Inhoudsopgave

Voorwoord	i
Inleiding	1
Opbouw rapport	3
Methode van aanpak	5
Deel 1. Inventarisatie van reacties op agroproductieparken in de media	7
Deel 2. Imago-onderzoek	17
Deel 3. Conclusies en aanbevelingen met betrekking tot communicatie	19
Bijlage 1: Inventarisatie actoren, beleid & belangen	27
Overige bijlagen	51

Inleiding

- De afgelopen jaren is het onderwerp agroproductieparken regelmatig in de media naar voren gekomen. Het concept agroproductieparken kent zowel voor- als tegenstanders. Zij beïnvloeden de acceptatie van toekomstige initiatieven en proeven met agroproductieparken.
- We inventariseren daarom eerst de bestaande opinies en weerstanden, vóór we nieuwe ideeën ontwikkelen over de toekomstige beleidscommunicatie over dit onderwerp.
- Met als doelstelling dat toekomstige communicatie volledig recht doet aan de potentie van het concept agroproductieparken en zo optimaal mogelijk inspeelt op de bestaande en de te verwachten kritiek.

Opbouw rapport

Deel 1. Inventarisatie van reacties op agroproductieparken in de media:

Welke standpunten, argumenten, voors en tegens, zijn de afgelopen jaren geventileerd in de media door alle verschillende stakeholders (van politiek en maatschappelijke organisaties tot en met veehouders en burgers)?

Deel 2. Imago-onderzoek:

Wat kunnen we leren van bestaand imago-onderzoek over agroproductieparken, de intensieve veehouderij en de houding van burgers t.o.v. dierenwelzijn en voedselveiligheid?

Deel 3. Conclusies en aanbevelingen met betrekking tot communicatie:

Wat zijn de implicaties van deel 1 en 2 voor de toekomstige communicatie met verschillende stakeholders? Mogelijke richtingen en ideeën voor communicatiebeleid, focus van aandacht en timing.

Bijlage¹: Inventarisatie actoren, beleid & belangen:

Welke politieke partijen, ngo's, koepels en maatschappelijke organisaties zijn – in breedste zin - betrokken bij het onderwerp? En welke (officiële) standpunten nemen zij in (voor zover bekend)? En, welke belangen en achterban dienen zij?

¹ Overige bijlagen bij deel 1 en 2 zijn op te vragen bij InnovatieNetwerk, dhr. Dr.ir. J.G. de Wilt.

Methode van aanpak

Media-inventarisatie:

- In februari 2004 zijn knipsels uit binnenlandse media verzameld via LexisNexis en internet en aangeleverd door InnovatieNetwerk.
- In totaal zijn ruim 300 artikelen gevonden over agroproductieparken waaruit 136 verschillende, relevante artikelen werden geselecteerd (zonder overlap). Dat leverde ruim 170 verschillende 'uitlatingen' van actoren op: een flink aantal keren stonden verschillende standpunten en actoren in een- en hetzelfde artikel. Die zijn telkens apart meegenomen in de verwerking.
- De grotendeels kwalitatieve analyse is voor overzichtelijkheid en ter indicatie van de spreiding van de standpunten en argumenten vervolgens geclusterd en grafisch weergegeven.
- Voor de beeldvorming zijn diverse websites, jaarverslagen, campagnes van diverse stakeholders, de film 'Pork Plaza' van het Rathenau Instituut en onder meer een uitzending van 'Van Gewest tot Gewest' opgevraagd.

Bestaand imago-onderzoek:

- Bestaande imago-onderzoeken van verschillende organisaties over agroproductieparken en aanverwante onderwerpen zijn opgevraagd/via internet opgezocht en vervolgens samengevat. Onder meer:
 - Burgeroordelen over de veehouderij, uitkomsten burgerpanels, Veldkamp, oktober 2003.
 - Burgeroordelen over de veehouderij, uitkomsten publieksonderzoek, Veldkamp, oktober 2003.
 - Verdiepingsonderzoek Intensieve Veehouderij, MarketResponse, oktober 2003.
 - Landbouw en voedselproductie. Inzicht in de beleving van burgers. Motivaction, 2003.
 - Hoe zit de vork aan de steel? Een onderzoek naar de biologische consument, Afstudeerscriptie Mariska Viester, UT, december 2003.
 - Panorama voedingsland, traditie en transitie in discussies over voeding, Rathenau Instituut, 2002.
 - CBL Debat voedselveiligheid, Erasmus Food Management Instituut/CBL, maart 2003.
 - Opinie-onderzoek thema's maatschappelijk verantwoord ondernemen, TSN Nipo, oktober 2003.
 - Het moet gezonder dan gezond en lekkerder dan lekker, Ruigrok Netpanel, 2003.
 - Winkelen met je normen en waarden, Ruigrok Netpanel, 2004.

Inventarisatie actoren, beleid & belangen:

- Op basis van een inventarisatie van kamerstukken, jaarverslagen en internet zijn standpunten, argumenten, belangen en de achterban van diverse partijen, maatschappelijke en koepelorganisaties in kaart gebracht (zie bijlage 1).

Deel 1. Inventarisatie van reacties op agroproductieparken in de media

Beknopte samenvatting feitelijke gang van zaken:

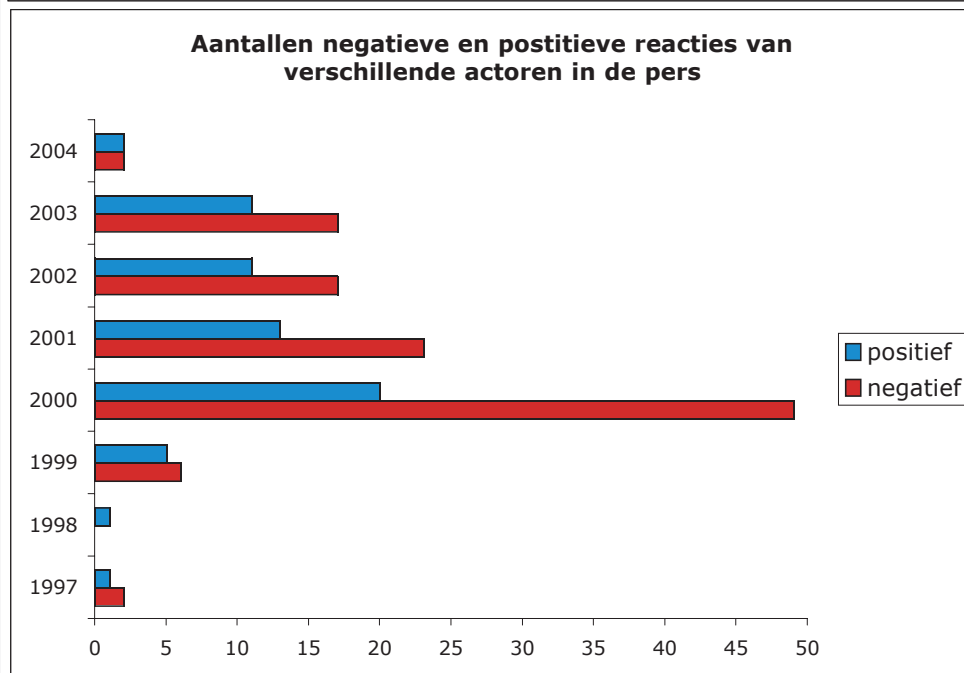
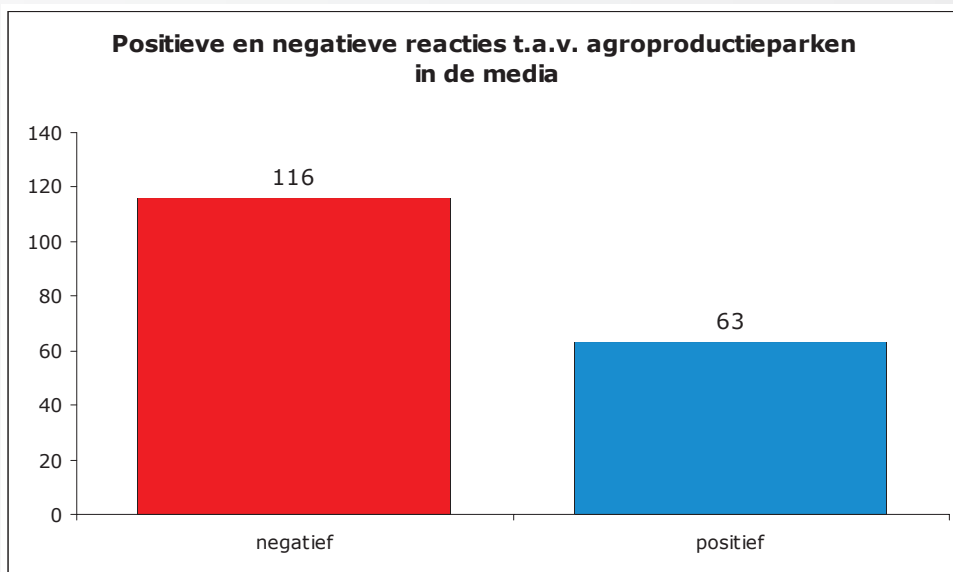
1997: Berghauser Pont (TU Delft) afstudeerscriptie over agroparken.

1999: Mythen en Sagen.

2000, oktober: InnovatieNetwerk biedt rapport agroparken aan Brinkhorst aan.

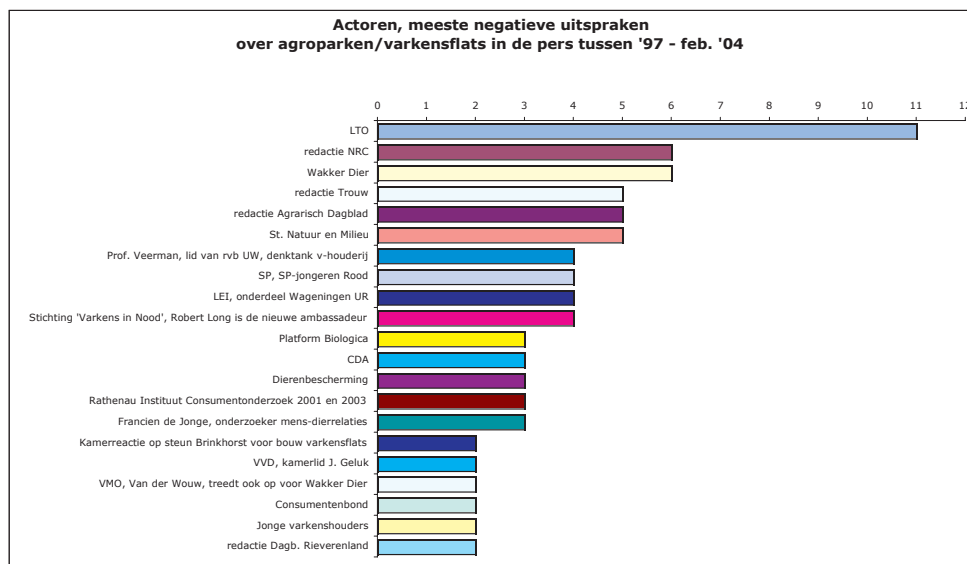
2001, mei: Pig City (MVRDV).

Samenvatting aantal negatieve en positieve reacties in de media:

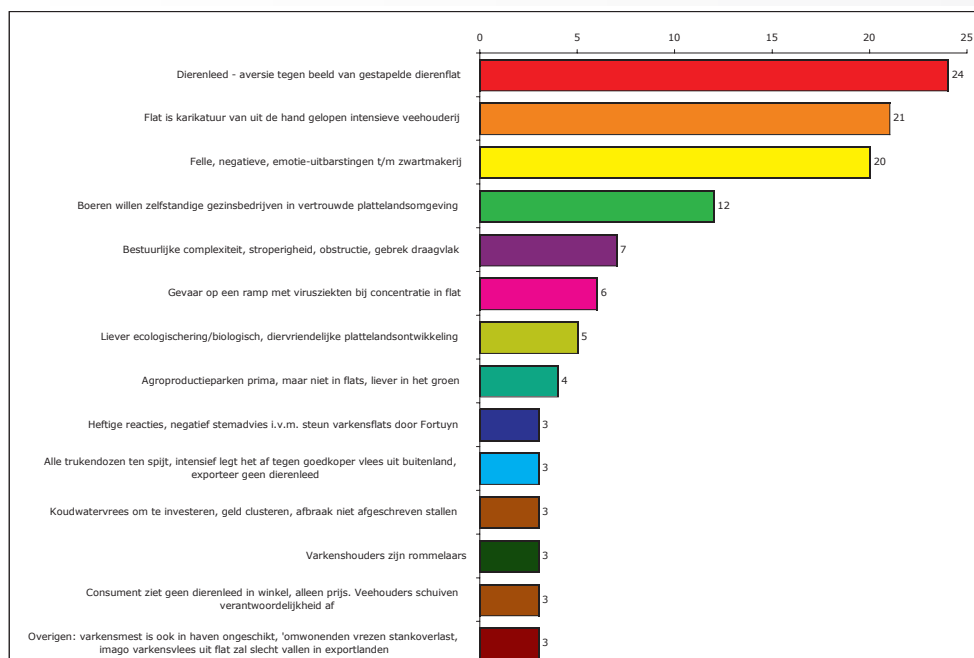

Negatieve reacties

Van de in totaal 62 actoren die zich in de pers negatief uitlieten over 'varkensflats', kwamen LTO, Wakker Dier en Stichting Natuur & Milieu het meest in beeld. Opvallend is ook de rol van de persredacties: zij schreven regelmatig, overwegend negatief over agroproductieparken.

Negatieve reacties concentreren zich rondom dierenleed in combinatie met felle emotionele uitlatingen tegen de bio-industrie. Naast de opvatting dat boeren (en dieren) thuishoren op het platteland.

Meest genoemde negatieve standpunten en argumenten²

1. Dierenleed – aversie tegen beeld van gestapelde dieren in flat
2. Varkensflat is karikatuur van uit de hand gelopen intensieve veehouderij
3. Felle, emotioneel geladen reacties, meestal gericht op dierenleed
4. Boeren willen zelfstandige gezinsbedrijven in vertrouwde plattelandsomgeving behouden
5. Bestuurlijke complexiteit, obstructie en gebrek aan draagvlak
6. Gevaar op ramp met virusziekten bij concentratie in flat
7. Agroproductieparken prima, maar niet in flats, liever biologisch/ecologisch

1. Dierenleed – aversie tegen beeld van gestapelde dieren in flat

“De consument wil er niets van weten. Het beeld van dieren gestapeld in een varkensflat/agrofabriek komt niet goed over. Elke associatie met industriële productie roept verzet op.

Het maatschappelijk draagvlak voor ouderwetse intensieve veehouderij is aan het verdwijnen en de aandacht voor dierenwelzijn en milieu neemt toe.

Liever meer kwaliteit voor dieren en een betere prijs voor boeren die dat leveren.

De consument pikt het niet langer dat de sector respectloos met dieren omgaat, het milieu verpest en heeft, als het niet meer kost, liever varkensvlees van diervriendelijker grondgebonden veehouderij met goede welzijnsvoorzieningen (zoals uitloop).

In Nederland heeft de consument geduld, maar algemeen is de verwachting dat gewerkt wordt aan een sanering die de varkenssector veiliger en diervriendelijker maakt. ”

2. Varkensflat is karikatuur van uit de hand gelopen intensieve veehouderij

“Een varkensflat is voor de dierenbeschermmer het voorbeeld van uit de hand gelopen intensieve veeteelt. Het is een karikatuur en het schrikbeeld van een verdere industrialisering van de landbouw. Terwijl dit niet het juiste model voor de toekomst is. Ook omdat goedkoper in het buitenland kan worden geproduceerd.

Het draait (weer) vooral om schaalvoordelen - dat wekt juist weerstand. En sluit niet aan op de transitie naar meer duurzaamheid. Deze industriële vorm gaat te ver. Varkensflats zullen de acceptatie van de intensieve veeteelt verkleinen. Het is een fatale weg, daar moeten we juist van af.

De agribusiness en het ministerie van LNV zijn in sterke mate toegesneden op het agroproductivistische model. Handhaving van de beproefde routines, met hier en daar een cosmetische correctie, is als het ware een materieel belang geworden.

² Telkens met samenvatting van de meest genoemde argumenten per standpunt.

We moeten toe naar een andere vorm van veeteelt, want door ziektes is de maatschappelijke prijs te hoog geworden. De consument vraagt zich dat ook steeds meer af. Wijffels gaf eerder al aan dat de massale bio-industrie op de schop moest. Na varkenspest, BSE, MKZ, vogelpest (samenleving betaalde een slordige 5 miljard) nu agro-productieparken. ”

3. Felle, emotioneel geladen reacties, meestal gericht op dierenleed

“ ‘Huiveringwekkend ontwerp’, ‘Diepgevoelde weerstand’, ‘De boodschap is: het varken is een ding’, ‘Technocratische indruk’, ‘Onuitvoerbaar’, ‘Onwenselijk.’ ‘Misverstand’, ‘Krankzinnig’, ‘Luchtfietserij’, ‘Losse flodder’, ‘Utopisch’, ‘Droom verder Brinkhorst’, ‘Wil de minister alleen een moeras met bomen overhouden?’ ‘Afschuwwekkend idee’, Ziedend; ‘.. de fixatie op technologische oplossingen leidt tot idiote tekentafelprojecten als varkensflats’, ‘Dat wil niemand...’

‘In Den Haag is elke verwijzing ernaar taboe geworden, vanwege het ‘ongewenste industriële imago.’ ‘De minister heeft er niet veel vrienden mee gemaakt.’

‘Ordinair slachthuis’, ‘Klinkt als scène uit Animal Farm’, ‘Doorgeschoten’, ‘Brinkhorst is gek geworden?’, ‘Plan voor zwijnenparken..’ ‘Goed idee; dan stoppen we ook topsporters in een epodrome en ouderen in dementenstallen.’ ‘De hamvraag: hoeveel varkens houden een bejaarde warm?’ ‘Die projecteren ze dan op de Maasvlakte, kunnen die beesten ook nog over de zee uitkijken. Lachen, zeg.’ ‘De intensieve veehouderij is vergelijkbaar met de Holocaust’.

‘..Helse vernietigingsfabriek, beestenangst sijpelt uit alle kieren... in de haven verschrompelen boeren in doorzonwoningen achter de geraniums, Brinkhorst heeft ze definitief de nek omgedraaid, eerst dwingt het ministerie tot schaalvergroting, dan eten de grote de kleine op en nu jaagt hij ze in blokkendozen. Binnenkort nog goedkoper, nog smeriger en nog ruimer verkrijgbaar: dierenleed in plastic verpakt. In de supermarkt bij u om de hoek.’

‘.... Stapelen in flat is anonimiseren, productieproces zal aan het gezicht onttrokken worden (verbergen). Ondersteund door onderzoek dat suggereert men dat ‘agro-industriële complexen’ de oplossing vormen voor de agro-industriële beerput waar wij in terechtgekomen zijn (rationaliseren). Alle welzijnsproblemen volgens de ontwerpers van de varkensflat ‘technologisch’ opgelost en kunnen de varkens ook nog eens op balkonnetjes worden uitgelaten (verdraaiing van de feiten). Alles voldoet tenslotte aan alle door de overheid gestelde eisen (verantwoordelijkheid elders leggen).

En, daaromheen een rafelrand van boeren die dat aantrekkelijke kaasje verkopen aan de stedeling. Zij worden gebruikt als cover-up, als etalage. Achter de schutting van de kinder- en kaasboerderij staat straks de bulklandbouw.’ ”

4. Boeren willen zelfstandige gezinsbedrijven in vertrouwde plattelandsomgeving behouden

“ Boer wordt arbeider ver van eigen streek – boeren willen niet in loondienst werken in megabedrijven, zij willen liefst zelfstandig, gezinsbedrijven voeren in vertrouwde omgeving. Boer moet juist platteland versterken. Produceert daar veilig en binnen de gestelde milieunormen. Enkele honderden dorpen zijn voor hun sociaal-economische stabiliteit afhankelijk van de intensieve veehouderij.

Boeren blijken allergisch voor zaken die het vrije ondernemerschap aantasten, zo leert ook LEI-onderzoek. Ook bij het deelnemen aan samenwerkingsvormen staat eigenbelang voorop. Die houding deed kort geleden in Nederweert een clusterplan voor 18 varkensmesters de das om...

Het is geen oplossing voor het mestprobleem. Wij (vakgroep Varkenshouderij) zijn voor diervriendelijke Groen-Labelstallen op het platteland.

Agrobedrijven niet snel bereid zijn om te verkassen vanwege ‘de kansen’ die zich voordoen. Zij komen pas in beweging als er een serieus probleem is. Of dierziekten clustervorming afdwingen, valt te betwijfelen. De overheid staat immers klaar met schadevergoedingen. Wat wel helpt is volgens hem ‘de acute ruimtedruk’. Dat is planologisch op te lossen door te clusteren. ”

5. Bestuurlijke complexiteit, obstructie en gebrek aan draagvlak

“ Onuitvoerbaar i.v.m. regelgeving, ambtenarij, enz. Daarnaast blijft ‘de hindermacht’ een probleem: boeren en burgers die zich verzetten tegen agribusinesscomplexen, ook al zijn die goed voor milieu, dierwelzijn en boereninkomens.

Vier jaar voorbereiding van een groot varkenscluster in Nederweert is in een vergadering van de gemeenteraad om zeep geholpen. Officieel omdat de financiële risico's te groot zijn, ondanks dat er bijna euro 7 mln. subsidie was toegezegd. Maar volgens kenners, zoals een senior adviseur van ingenieursbureau Arcadis, hebben de boeren in het gebied kort voor de beslissende raadsvergadering het verzet onder burgers gemobiliseerd met het argument dierwelzijn. Ook Gedeputeerde Driessen ziet het zo. ‘De gemeenteraad is opgepept door honderden mensen op de tribune.’ ... Participanten moeten tijdens de voorbereiding contractueel worden gebonden. ‘Met een boetedediging voor de gemeente was de stemming heel anders uitgevallen.’

Ook in Creil: verzet buurtbewoners. Horst: Wakker Dier en VMO. Gerommel rond de Knorhof: milieuvergunning, afvalvergunning. En, in Maurik: vergunningen, varkenspest, uitstel, ‘Knorhof-effect’, enz. ”

6. Gevaar op ramp met virusziekten bij concentratie in flat

“ Concentratie in flat verhoogt het gevaar op virusziekte. Dit plan bevat reeds de kiem van nieuwe voedselcrises omdat het geen rekening houdt met ecologische aspecten van voedselketens.

Een varkensflat is een ramp, zowel uit veterinair als maatschappelijk oogpunt, dierhouderij is in wezen grondgebonden.

De bio-industriële oplossing: nog strenger afgeschermd kippen- en varkensflats. Maar als daar toch eens een besmette sporee of torenkaai binnenvliegt, is het pandemonium dat dan uitbreekt met geen honderd vergassingskratjes van Veerman te keren. ”

7. Agroproductieparken prima, maar niet in flats, liever biologisch/ecologisch

“*Liever het model van plattelandsontwikkeling en ecologisering: herstel ecologische cycli samen met onderhoud van natuur en landschap, wateropslag en zuivering, agrotourisme, het zelf verwerken en vermarkten van voedsel en/of het bieden van zorgfaciliteiten.*

De biologische consument zou zelfs als er betrekkelijk diervriendelijk wordt geproduceerd in een varkensflat niet van willen kopen, het past niet bij hem.

De consument heeft wel interesse in biologisch vlees, toegevoegde waarde lukt ook bij margarine, maar de prijsstelling is het probleem.

Marijke Vos (GroenLinks): ‘Voedselveiligheid voor alles, maar in steriele intensieve bedrijven, wil ik niet.’ Volgens haar zijn diervriendelijk produceren en veilig voedsel best te combineren.

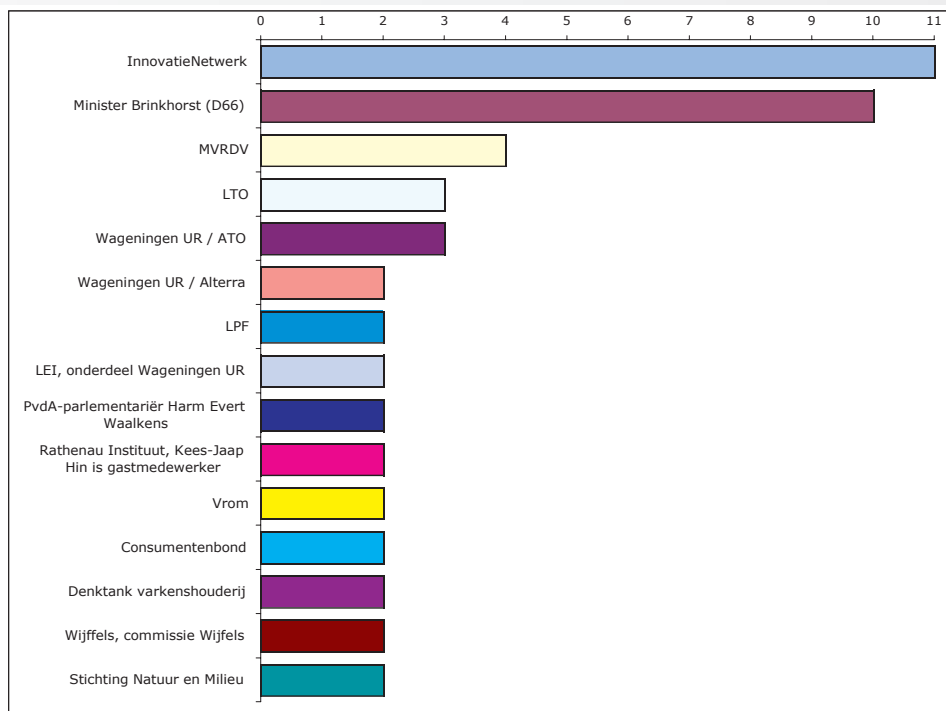
P. Vingerling: ‘Varkensflats-idee staat haaks op landbouwbeleid richting duurzame landbouw.’ ”

Andere minder voorkomende, negatieve reacties

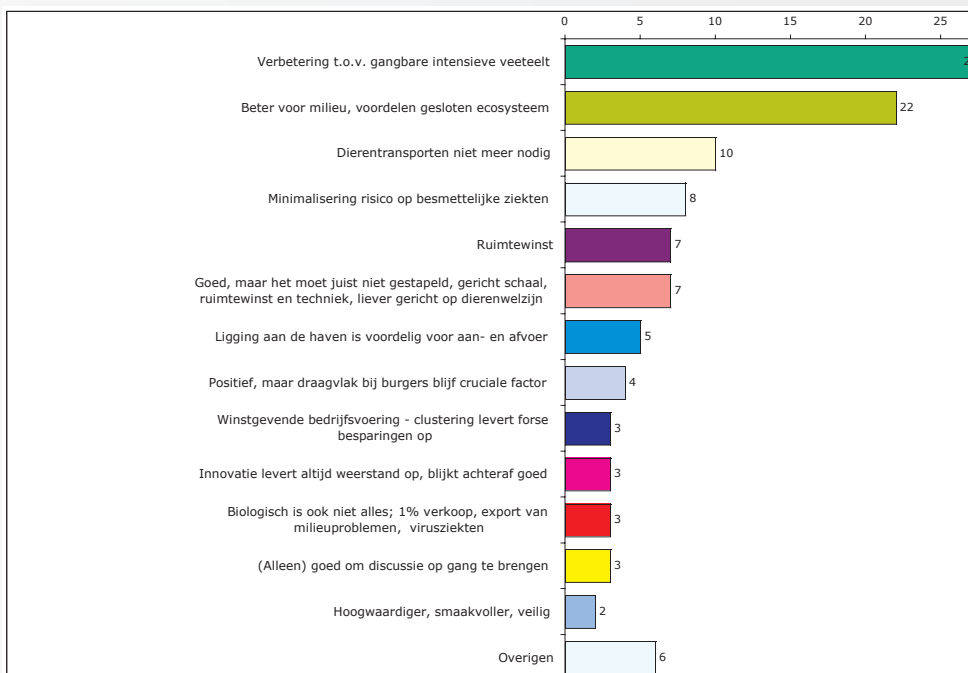
- “• *Agroproductieparken zijn prima, maar niet in flats, liever in het groen*
- *Diverse heftige reacties en een negatief stemadvies i.v.m. steun varkensflats door Fortuyn*
- *Alle trukendozen ten spijt, intensief legt het af tegen goedkoper vlees uit buitenland, exporteer geen dierenleed*
- *Koudwatervrees om te investeren, geld clusteren, afbraak niet afgeschreven stallen...*
- *Varkenshouders zijn rommelaars*
- *Consument ziet geen dierenleed in winkel, alleen prijs. Veehouders schuiven verantwoordelijkheid af.”*

Positieve reacties

De actoren die zich positief uitlieten over agroparken/varkensflats:

Verhouding van de positieve reacties (zie ook de volgende pagina's):

Meest genoemde argumenten van 'de verdediging'

1. Verbeteringen t.o.v. gangbare intensieve veehouderij
2. Beter voor het milieu, voordelen gesloten ecosysteem
3. Dierentransporten niet meer nodig
4. Minimalisering risico op besmettelijke ziekten (voedselveiligheid)
5. Ruimtewinst
6. Het concept is goed, maar het moet juist niet gestapeld, gericht op ruimtewinst, schaal of techniek, liever gericht op dierenwelzijn

1. Verbeteringen t.o.v. gangbare intensieve veehouderij

“De stallen zijn diervriendelijker dan in de gangbare intensieve veehouderij: varkens zijn beter af dan in gangbare stallen in de intensieve veehouderij.

Agroproductieparken voldoen beter dan de bestaande intensieve veeteelt aan de soms tegenstrijdige eisen van dierenwelzijn, milieu en veilig en gezond eten tegen een zo betaalbaar mogelijke prijs.

Het is een illusie dat alle varkens in Nederland over tien jaar in de grond wroeten, kippen echt scharrelen en koeien in de wei rondlopen.

Het zit hem dus niet in het flat-idee maar in de manier waarop de varkens in die flat worden gehouden. Als we daar eerder over waren geïnformeerd, was al die actualiteitenopwindning niet nodig geweest. ”

2. Beter voor het milieu, voordelen gesloten ecosysteem

“Beter voor het milieu dan huidige stallen van meeste gezinsbedrijven; warmteterugwinning en ventilatie lukt kleinere bedrijven financieel niet zo goed als in een bedrijvenpark.

Met voordelen van een gesloten kringloop/ecosysteem:

Minder emissie stikstoffen, minder energieverlies en een beter gebruik watervoorzieningen.

Besparen op transport, vervuiling, enz.

Warmte wordt gebruikt voor tuinbouwkassen.

Geen problemen met mestoverschotten. Betere controle op mestuitstoot; via bewerking in droge vorm is deze geschikt voor efficiënt gebruik door de daar eveneens gesitueerde glastuinders en champignontelers. ”

3. Dierentransporten niet meer nodig

“Dierentransporten zijn niet meer nodig, dat bespaart ook een hoop dierenleed.

De varkens hoeven niet per vrachtauto naar een ander adres te worden gesleept om te worden vetgemest, maar kunnen gewoon door naar de volgende verdieping. Verder verminderen daardoor ook bestaande logistieke problemen en de vervoersuitstoot. ”

4. Minimalisering risico op besmettelijke ziekten (voedselveiligheid)

“*Minimalisering van het risico op besmettelijke ziekten, er is namelijk geen vervoer meer nodig en betere controle.*

Varkensvrije zones in Brabant en Limburg zijn niet afdoende om besmettelijke dierziekten in te dammen. De veehouders zouden bij voorkeur moeten verhuizen naar agrarische bedrijfsterreinen met een gesloten karakter.

Boerderijen verspreid in het landschap zijn idyllisch, maar stimuleren uitbraken van dierziekten, zoals vogelpest. Clustering van agrobedrijven kan dat voorkomen.

Volgens de vox populi komt alle ellende door de bio-industrie. ‘Dat is een hardnekkig misverstand. Ook de Dierenbescherming neemt de huidige crisis te baat om te pleiten voor een kleinschaliger veehouderij, met uitloop. Nou, dan komen er nog meer bedrijfjes naast elkaar te staan die het virus kunnen verspreiden. Virussen maken de kleinste kans als vee helemaal wordt afgezonderd van de buitenwereld, zoals varkens in een varkensflat, waar iedereen een douche van vijf minuten neemt voor hij binnen- en buitengaat. Maar dat willen we niet om redenen van dierenwelzijn. Daarom moeten we keuzes maken.’ ”

5. Ruimtelijke winst

“*Ruimtelijke winst. Mooier landschap.*

Beter dan al die stallen op het platteland. Lieve hemel, het lijkt wel of Brabant een grote veestal is. Je krijgt daar echt de pest in als je daar rondloopt. ”

6. Goed concept, maar het moet juist niet gestapeld, gericht op ruimtelijke winst, schaal of techniek, liever gericht op dierenwelzijn

“*Het idee is goed, maar dat stapelen wekt afschuw.*

Er zijn voordelen, maar het is vooral een technocratische oplossing.

Het moet niet weer op schaal gericht zijn. Dierenwelzijn moet het uitgangspunt zijn.”

Overige, minder voorkomende, positieve reacties

- Ligging aan de haven is voordelig voor aan- en afvoer
- Positief, maar draagvlak bij burgers blijft cruciale factor
- Winstgevende bedrijfsvoering - clustering levert forse besparingen op
- Acceptatie van innovaties blijkt achteraf, levert vooraf altijd weerstand op
- Biologisch is ook niet alles; wordt nauwelijks verkocht, export van milieuproblemen, gevaren virusziekten
- Wel/alleen goed om discussie op gang te brengen
- Voedsel uit een agroproductiepark is hoogwaardiger, smaakvoller en veilig
- Overige reacties één of enkele keren genoemd:
 - Meer transparantie over intensieve veeteelt is nuttig
 - Men verwacht stankoverlast, dat is niet nodig
 - Arbeidspotentieel
 - Oplossing om voorop te blijven lopen in EU: kennis en voedselketen
 - Goedkoper goed en veilig vlees ”

Deel 2. Imago-onderzoek

Inventarisatie van bestaand imago-onderzoek onder consumenten en boeren over intensieve veeteelt, dierenwelzijn en voedselveiligheid³

‘Indeed, the industrialization of the food system means that food production and processing increasingly take place beyond the view of the average food consumer, involving techniques that he or she is only vaguely aware of or simply does not understand.’

Beardsworth, A. & Keil, T., *Sociology on the menu: an invitation to the study of food and society*. London: Routledge, 1997, p. 158

Bevindingen uit bestaand imago-onderzoek

- Over het algemeen maken mensen zich niet/nauwelijks actief zorgen over dier-vriendelijkheid en intensieve veehouderijsystemen. ‘Alleen als je er naar vraagt’. En ruim 70% van de Nederlandse burgers denkt dat veehouders goed omgaan met hun dieren. Er bestaat dus (nog) redelijk veel vertrouwen in het doen en laten van de Nederlandse veehouders.
- Meest bezorgd over intensieve landbouw zijn de ‘traditionele burgerij’, ‘kosmopolieten’ en de ‘postmaterialisten’ (in laatste twee groepen zie je ook de meeste ‘ecologisch bewusten’). Vooral de traditionele burgerij ziet dieren het liefst buiten, op het platteland. Dat leeft in (iets) mindere mate bij andere bevolkingsgroepen.
- Ook over het algemeen gaat de voorkeur uit naar grondgebonden productie. En ziet men dieren liefst in een gevarieerde leefomgeving. Met uitloop naar buiten; goed voor het welzijn. Uit interviews met boeren kwamen vergelijkbare resultaten. Maar hun belangrijkste motieven zijn anders: zij blijven liefst zelfstandig een gezinsbedrijf runnen in hun vertrouwde plattelandsomgeving.
- Transport vindt de consument iets minder van belang dan de manier van doding, behandeling, hygiëne en een gevarieerde leefomgeving. Maar beelden van dieren-transport maken wel - zij het over het algemeen maar kortstondig - heftige, negatieve emoties los (angst voor ziektes, confrontatie met dierenleed).
- De meeste consumenten hebben geen/nauwelijks directe ervaringen met de veeteelt (bezoek stallen). Men heeft of behoudt liefst de romantische beelden over boerderijen op het platteland; dieren die de ruimte hebben, naar buiten kunnen, wroeten, enz.

³ Samenvatting ‘quick scan’. Bijlage beschikbaar met quotes, grafieken en bronvermeldingen. Zie ook Methode van aanpak, pagina 2.

- Er is tegelijkertijd wel een groeiend bewustzijn dat het (wellicht) niet overal meer zo idyllisch aan toe zal gaan. Dat komt goeddeels door de beelden die men zag over de verschillende uitbraken (BSE, MKZ, varkenspest, vogelpest, enz.) t/m berichten over salmonella, 'genetische manipulatie'.
- Consumenten reageren geschokt en verontwaardigd op beelden over ruimingen, transporten, veel dieren bij elkaar in beperkte ruimte, enz. Zo verspreiden transporten ziektes én ze zijn slecht voor het welzijn. Maar veruit de meeste mensen geven toe vervolgens weer vrij snel tot de orde van de dag over te gaan.
- Bij de dagelijkse aankopen zien consumenten niet de productiewijze maar vooral de prijs: er is een bijzonder groot vertrouwen in het voedsel in de winkels. Eenmaal in de winkel is prijs belangrijker dan voedselveiligheid en kwaliteit (zit wel goed). Gezond eten (en niet hoeven weten) is van belang. Dierenwelzijn is ook van belang. En pas daarna komt 'milieu'.
- Dierenwelzijn wordt wel steeds belangrijker als randvoorwaarde. Voor de consument is het duidelijk geen aankoopmotief. Desgevraagd of bij confrontatie met schokkende beelden vindt de consument dierenwelzijn wel van groot belang: in de rol van 'kritische burger'.
- Bij dierenwelzijn denkt men vooral aan gezonde voeding, ruimte en vrijheid om naar buiten te gaan. Hetgeen zich voor de consument zelf vooral vertaalt in gezondere voeding.
- Biologisch vindt bij monde veel aanhang, maar de afzet valt nog steeds tegen (ca. 1,5% van de totale omzet; ± 17% zegt interesse te hebben).
- De verantwoordelijkheid voor voedselveiligheid, dierenwelzijn en milieu ligt volgens consumenten vooral aan het begin van de keten: eerder bij politici dan bij de supermarkt of de boeren.
- Consumenten willen wel graag geïnformeerd en gehoord worden: vraag om transparantie en informatie liefst direct bij het schap.

Deel 3. Conclusies en aanbevelingen met betrekking tot communicatie

Conclusies op basis van deel 1 en deel 2

1. Alle agroproductieparken waarin dieren op meerdere verdiepingen 'worden gestapeld' worden door zowel de pers en dierenbeschermers als door boeren en burgers over een kam geschoren. Of het nu gaat om Pig City (MVRDV), een Deltapark (InnovatieNetwerk) of de Knorhof (bestaande grote varkensboer in Gelderland – geen flat), in de pers zijn het allemaal 'varkensflats' die doen denken aan het 'afschuwelijke Pig City' en het door het Rathenau Instituut – verder - tot leven gewekte Pork Plaza-'spookbeeld': de 'varkensflat' is het symbool geworden van 'de dolgedraaide bio-industrie'.
2. Zelfs mensen die (ook) voordelen inzien van agroproductieparken, zijn er maar wat snel bij om aan te geven dat zij vooral niet 'de veelgehekelde varkensflats' bedoelen. Want, dieren onderbrengen in flats stuit op veel maatschappelijke weerzin, ook al is die oplossing verantwoord uit oogpunt van milieu, dierenwelzijn en diergezondheid.
3. Centraal in negatieve, veelal emotionele reacties staan meestal de grootschaligheid en het dierenleed in de bestaande intensieve veehouderij, ook al is het dierenwelzijn in een agroproductiepark wel beter t.o.v. van het welzijn in de meeste bestaande stallen op het platteland.
4. Overige ketenvoordelen van agroproductieparken zoals minder gesleep met dieren (slechts een enkele keer vermeld in de pers), milieuvoordelen en de verlaagde kans op uitbraken van ziektes door verhoogde controle (wat ook regelmatig werd tegengesproken in de pers), vallen blijkbaar compleet in het niet bij opnieuw een ruwe verstoring van het geliefde, idyllische beeld over de veeteelt op het platteland. Een romantisch beeld dat al jaren niet meer overeenstemt met de werkelijkheid van de intensieve veehouderij. Dat beeld wordt nog regelmatig versterkt of zelfs extra aangezet (o.a. in tv-commercialen van voedingsproducenten).
5. Er is bij de eerste, plotselinge lancering door Brinkhorst op basis van het rapport agroproductieparken van InnovatieNetwerk al veel agressie langsgekomen. Dat hoeft overigens niet opnieuw te gebeuren. Denk ook aan DNA, 2-op-1-cel en kruisraketten.
6. Een (groeiend) deel van de bevolking weet inmiddels dat het eerder genoemde idyllische beeld niet meer klopt met de werkelijkheid (o.a. Rathenau Instituut, Veldkamp, MarketResponse). Maar dat romantische beeld wil een groot deel van de bevolking liefst wel instandhouden, al is het maar in hun verbeelding. Daarom

doet de nuchtere observatie dat een verdieping meer of minder weinig verschil maakt voor een varken of een mens er nauwelijks toe in het overwegend emotioneel gevoerde debat.

7. Er zijn in diverse samenstellingen en vanuit allerlei invalshoeken debatten gevoerd, onderzoeken uitgevoerd en dilemma's besproken rondom het onderwerp dierenwelzijn. In de kern gaat het er telkens om of dieren niet alleen fysiek gezond zijn en blijven, maar of ze ook op een natuurlijke en plezierige manier kunnen leven (ruimte om te bewegen, wroeten, uitloop, enz.).

Omdat 'varkensflats' zo nadrukkelijk en vaak worden bestempeld als bio-industrie pur sang, blijft er bijzonder weinig aandacht over voor de mogelijke voordelen. Toch zal een dier ongetwijfeld een plezierigere leefomgeving ervaren in een agro-productiepark dan in de meeste bestaande stallen op het platteland. In de ontwerpen voor agroproductieparken is namelijk aanzienlijk meer ruimte beschikbaar voor dieren dan in de meeste bestaande stallen op het platteland. Er wordt extra aandacht besteed aan natuurlijk gedrag van dieren (extra ruimte en mogelijkheden om te wroeten). En dieren hoeven als gevolg van de clustering niet meer heen en weer te worden gesleept.

Naast diverse voordelen voor de natuur en het milieu (o.a. hergebruik afval en warmte) en de voedselveiligheid (gecontroleerd, gesloten ecosysteem, zonder insleep van ziekten) bieden agroproductieparken juist ook op het vlak van dierenwelzijn diverse voordelen t.o.v. de meeste bestaande veehouderijen. Maar die voordelen komen minder vaak en uitgebreid aan bod in de pers. Waarbij ze niet zelden ook nog worden overschaduwd door negatieve krachttermen als 'varkensflats'.

8. Vermeende stankoverlast (omwonenden), het afstand moeten doen van zelfstandig ondernemerschap en landelijke sfeer en betrokkenheid (boeren) zijn ook veelgebruikte argumenten tegen 'varkensflats'. Officieel liepen eerdere projecten (zoals Nederweert) stuk op de financiën, maar vrijwel altijd zijn het de boeren en de omwonenden, al of niet opgehitst door dieren/ milieuoactivisten, die een project tegen houden. Zelfs al leek het draagvlak vooraf in orde. '...Hadden we maar een boeteclausule ingelast, dan hadden we het er waarschijnlijk wel doorheen gekregen bij de Raad van State...'
9. De makkelijk beleden voorkeur van zo'n beetje de gehele pers, alle dierenbeschermingsorganisaties, SP, GroenLinks, een aanzienlijk deel van de burgers en de boeren, wetenschappers en politici gaat uit naar verdere versterking van de 'extensieve veeteelt'. Naar EU-voorbeeld (Italië en Duitsland namen initiatieven en gaan verder op dat vlak) is het afgesproken streven voor biologische veehouderij in Nederland 5% in 2005.

10. Maar keer op keer blijkt dat dierenwelzijn vooral met de mond (enquêtes) en niet door de mond wordt beleden (afzet). Biologisch verkrijgt telkens steun (campagnes, subsidies, voorstellen voor btw-verlaging) vanuit verschillende hoeken van de samenleving (van wetenschappers, politici, biologische boeren en dierenbeschermers t/m supermarkten), maar vindt nog steeds nauwelijks afzet (lichte groei in 2003, maar nog steeds slechts enkele procenten van de totale afzet). Als de consument voor het schap staat, dan blijkt de prijs een veel belangrijker aankoopmotief dan dierenwelzijn, milieu en zelfs eventueel betere smaak. Juist op die complexe combinatie van consumentenbehoeften en meer maatschappelijke eisen spelen agroproductieparken in. De overheid schuift de verantwoording grotendeels af richting de boeren en de retailers. En die zetten hun beste beentje pas voor als dat in hun eigen belang is. Burgers zijn voor milieubehoud en dierenwelzijn, maar blijven in de rol van consument vooral op prijs kopen.
11. Kortom, op het eerste gezicht wil vrijwel niemand zich branden aan een 'varkensflat' (kritiek is makkelijk en innovaties gaan altijd gepaard met weerstanden), maar mensen die openstaan om kennis te nemen van de voordelen raken overtuigd van de meerwaarde voor mens, dier en milieu.

Afweging van positieve en negatieve reacties met betrekking tot toekomstige communicatie

12. Wat zijn de meest voor de hand liggende, negatieve reacties?
- De meeste en meest felle kritiek in de media is te verwachten van organisaties als SP, Varkens in Nood en Wakker Dier. Hun kritiek zal zich toespitsen op dierenwelzijn: "dieren kunnen niet scharrelen in een varkensflat". En het neerzetten van de 'varkensflat' als de nieuwste uitwas van de wrede, grootschalige bio-industrie. Zij zullen onder meer bijval krijgen van PvdD, GroenLinks, Milieudefensie, Platform Biologica.
 - Organisaties als LTO en CDA zullen onderstrepen dat boeren hun zelfstandigheid niet kwijt willen en de leefbaarheid op het platteland moeten versterken. Ze zijn tegen sanering, meer armoede en leed van de sector op het platteland.
 - Dierenactivisten/dierenbevrijders (veelal kleine, radicale aftakkingen van dierenbeschermingsorganisaties) zullen mogelijk kiezen voor agressievere en intimiderendere vormen van actie. Dierenactivisten/dierenbevrijders zullen ook de lokale politiek bespelen, burgers mobiliseren en trachten om de uitgifte van vergunningen tegen te werken. Via 'ludieke' acties, handtekeningenacties en juridische strijd.
 - Uit analyse blijkt dat redactieleden van de meeste publieke zenders en dagbladen ook zelf gretig gebruik zullen maken van termen als 'varkensflats' en 'varkensfabriek'. Tegenstanders krijgen alle ruimte om al of niet gefundeerde kritiek te uiten. Voorstanders en mogelijke voordelen kwamen in het verleden minder vaak en beperkter aan bod (kentering daarin is mogelijk).

- Minster Veerman ligt al onder vuur (zie open brief in de bijlage campagnes over 'Waarde(n)loos dierenwelzijnsbeleid' van zeven dierenbeschermingsorganisaties). Hij legt volgens hen de verantwoording vooral neer bij de consumenten en de boeren. Hij heeft meer voorkeur voor clustering in landelijke omgeving. Maar zal een 'proef' in een stedelijke omgeving niet snel verbieden.

13. Welke meerwaarden van een clustering van meerdere spelers uit de keten in een agroproductiepark worden het meest positief ontvangen?

- Een agroproductiepark biedt diverse verbeteringen ten opzichte van de bestaande veeteelt.
- Een agroproductiepark is diervriendelijker dan de gangbare, intensieve veeteelt; minder transport van dieren en grondstoffen, meer ruimte, mogelijkheid tot wroeten voor varkens, uitloopmogelijkheid, enz.
- Een agroproductiepark is veiliger; de voedselveiligheid is veel beter controleerbaar, het risico op verspreiding van ziekten is lager dan in de gangbare, intensieve veeteelt.
- Een agroproductiepark is milieuvriendelijker dan de gangbare, intensieve veeteelt; het ecosysteem levert een aantal interessante ketenvoordelen op zoals hergebruik afval en energie, minder vervoer en aanzienlijke bedrijfsmatige efficiencies.
- People Planet Profit. Door samenwerking kan meer geïnvesteerd worden in voedselveiligheid, diervriendelijkheid én kan tegelijkertijd een gezonde bedrijfsvoering worden gerund.
- Het biedt voor agrariërs - die er zelf voor willen kiezen – ondernemerschap, aandeelhouderschap in een innovatief, dier- en milieuvriendelijk en bedrijfsmatig gezond samenwerkingverband met meerdere spelers uit de keten.

Eerste aanzet aanbevelingen voor communicatie (voor discussie):

1. Communicatie op landelijk niveau moet er daarom toe bijdragen dat:

- Alle ongenueanceerde kritiek, onterecht opgeroepen urgentie en associaties, opgeroepen via schrikbeelden van dierenleed én verkeerde informatie over risico's voor de voedselveiligheid direct of zo mogelijk op voorhand worden weerlegd en in een breder perspectief worden geplaatst.
- Acties van 'dierenbevrijders' die oproepen of overgaan tot harde acties, intimidatie en bedreiging moeten duidelijk 'in de hoek worden gezet' als crimineel, respectloos en ondoordacht verraad aan eigen doelstellingen: immers, dieren krijgen in agroproductieparken een betere behandeling dan in grote delen van de bestaande intensieve veehouderij.
- Een evenwichtige en open dialoog wordt ontwikkeld met alle personen en organisaties die (wel) openstaan voor een redelijke afweging van voors en tegens (ook tegenstanders worden uitgenodigd voor die dialoog).
- De publieke opinie (nationaal t/m lokaal) wordt pro-actief gevoed met evenwichtige informatie. Onjuiste, emotionele beelden en vooroordelen moeten in breder perspectief worden geplaatst.

2. In eigen communicatie over agroproductieparken moet de nadruk vooral niet – eenzijdig – liggen op informatie over hightech- en schaalvoordelen. Juist die aspecten roepen veel weerstand en ‘bevreemding’ op (‘varkensflat als summum van bio-industrie’, ‘vergroting van de afstand tussen mens en dier’). Bij voorkeur word dus ook niet meer gesproken over ‘agroproductieparken’. InnovatieNetwerk hanteert al geruime tijd de term ‘agroparken’.
3. Ook (sub)argumenten als “goed voor versterking van de internationale positie – tegengaan exportproblemen” en “door concentratie op bedrijvenparken worden landschap en natuur mooier” roepen bij actiegroepen, burgers en boeren vooralsnog eerder discussie op dan dat ze bijdragen aan de acceptatie.
4. Om sneller en makkelijker acceptatie te vinden bij een breed publiek, moeten in eigen communicatie vooral de maatschappelijk breedst gedragen doelstellingen, verbetering van milieu, diervriendelijkheid en voedselveiligheid, telkens zoveel mogelijk voorop komen te staan. Zowel dierenliefhebbers als milieubewuste mensen herkennen en erkennen de voordelen van een ecosysteem/kringloop (o.a. minder gesleep met dieren, hergebruik water, warmte, enz.).
5. Om zo breed mogelijke acceptatie te verkrijgen zal die centrale positionering⁴ vooral worden gezocht in de volgende richtingen (voor discussie):
 - a. **Optimale oplossing in een breder perspectief:**
Een ekringloop in de vorm van clustering van ketenspelers op een bedrijven-terrein bij een aan- en afvoerhaven biedt, als je alle toekomstige en ontwikkelingen, belangen en dilemma’s afweegt rond de veehouderij, de gezondste balans tussen voedselveiligheid, diervriendelijkheid en door de consument gewenste en internationaal afgedwongen laagst mogelijke prijzen. Als tijdelijke⁵ proef. Tegemoetkomend aan de wensen en problemen in de diverse aandachtsgebieden: natuur, dieren, boeren, consumenten, economie, internationale voortrekkerspositie van de Nederlandse landbouwsector, enz.
 - b. **Beter in afweging t.o.v. intensieve veeteelt:**
Door krachtenbundeling en clustering met andere ketenspelers kan tenminste vergelijkbaar of zelfs veiliger en dier- en milieuvriendelijker én economisch gezonder gewerkt worden dan in de bestaande, intensieve veeteelt.
 - c. **De mythe van veeteelt op het platteland doorgeprikt**
Het bestaande beeld van de intensieve veeteelt klopt allang niet meer. Vee staat steeds meer binnen op stal. En krijgt weinig ruimte. Vrijwel iedereen weet het, maar wil er liefst zo min mogelijk aan worden herinnerd. Maar eenmaal bij het schap kiest u als consument gewoon voor de laagste prijs (1,6% afzet biologisch vlees in 2003).

⁴ Met voldoende ruimte om per doelgroep te variëren en te verdiepen.

⁵ Er valt minder kritiek te verwachten als we de tijdelijkheid onderstrepen.

6. Tone of voice:

- Genuanceerd, weloverwogen;
- Begaan met dieren;
- Bezig met natuurbehoud;
- 'People Planet Profit';
- Maar ook: hard en duidelijk als het gaat om onterechte kritiek.
- Mede afhankelijk van achtergrond en doelstellingen van toekomstige projecteigenaars.

7. Timing en aanpak communicatie agroproductieparken:

- a. Het wachten is in eerste instantie op de aanstaande eigenaar (of meerdere, consortium) die een dergelijk project wil én kan realiseren. De achtergrond van de toekomstige eigenaar(s) bepaalt mede de argumentatie en tone-of-voice.

Tot nu toe zitten diverse partijen in Amsterdam om tafel uit hoofde van:

- advies (InnovatieNetwerk, Alterra)
- eventuele participant/leverancier van onder meer kennis, bouwgrond en energie (Dura Vermeer, Gemeentelijk Havenbedrijf, Dumeco, Cargill, Nuon)
- als "waarnemer" (Milieufederatie, Natuurmonumenten, enz.)
- ter kennisname, om 'vinger aan de pols' te houden (WLTO)
- als randgeïnteresseerden (diversen).

Maar partijen met eigenaarspotentie zullen vooral moeten worden gezocht onder projectontwikkelaars en veehouders. Bij voorkeur neemt een (of meerdere) kapitaalcrachtige boer(en) deel in zo'n samenwerkingsverband.

'Alleen bedrijfsleven lukt niet.
Alleen overheid lukt ook niet.
Er is een nieuwe coalitie noodzakelijk.'

'Decide, Announce Defence (DAD): klassieke manier van beleid maken. Vaak verantwoordelijk voor mislukking.'

F. Evers, 2004

- b. 'Er is al een draaggolfcampagne in de vorm van onder meer verkenningen, onderzoeksrapporten en persberichten vanuit InnovatieNetwerk en Alterra. Maar zolang er geen eigenaar(s) is/zijn, zal er hooguit verder gewerkt kunnen worden aan de vergroting van de acceptatie van het concept door:
- Verstrekking van objectieve informatie over de mogelijkheden en voordelen.
 - Open dialoog én weerlegging van de grootste onzin.

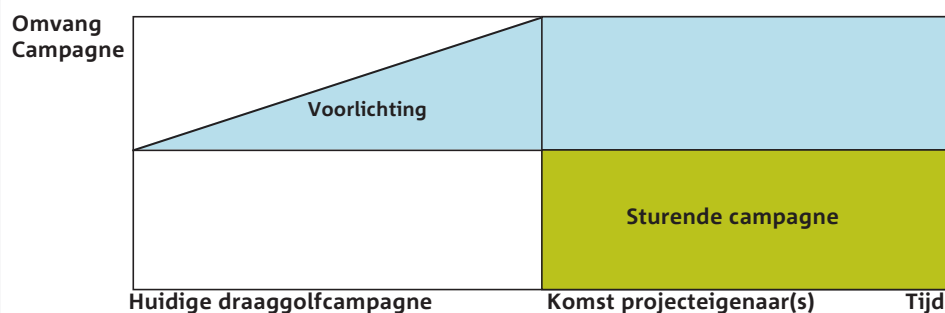
Idealiter wel nog actiever dan thans, want:

- De voordelen van agroproductieparken werden jarenlang overstemd door negatieve berichtgeving.
- Evenwichtigere beeldvorming dwing je niet plotseling af (lange adem nodig).
- Kritiek valt juist te verwachten in de opstartfase van nieuwe projecten.

Het InnovatieNetwerk of, nog beter, een initiatiefgroep (in een aparte stichting) is daarvoor de meest geëigende afzender. Niet (alleen) overheid of een leverancier of partij uit het bedrijfsleven.

c. Zodra er een projecteigenaar(s) is(zijn):

- Kan worden gestart met een meer 'sturende campagne'.
- Moet kordaat worden beslist en gecommuniceerd. Direct beginnen: duidelijk alle pluspunten rondom de ecoringloop communiceren, open maar ook weer niet te: au fond is het een normaal bedrijf.
- Dat betekent dus ook: juridisch goed dichtgetimmerd (planologisch, milieuwetgeving, enz.).
- Tegelijkertijd moet ook de dialoog worden opgestart met de verschillende stakeholders: bij voorkeur in persoonlijke gesprekken, waarin niet alleen de voordelen naar voren gebracht worden (wekt juist weerstand op), maar waar ook aandacht wordt besteed aan de problemen, belangen en wensen van de desbetreffende organisaties en hun achterban. "Hoe zou het moeten worden vormgegeven, zodat jullie je er ook in kunnen vinden". Reacties tijdens die bespreking(en) en daaropvolgend in de pers kunnen dienen als input voor het (communicatie)beleid.

d. Vanaf het moment dat er een eigenaar(s) is (zijn) moeten ook alle vragen op evenwichtige manier worden beantwoord en kritiek ondervangen via:

- Een goede woordvoerder, met voldoende autoriteit.
- Positioneringspaper – al of niet beeldend en digitaal - met uitgangspunten en doelstellingen waarin alle ecoringloopvoordelen naar voren komen.
- Publiekswebsite met achtergrondinformatie vanuit verschillende invalshoeken: natuur, milieu, dierenwelzijn, bedrijfsleven, enz.
- Een on line forum en on line enquêtes op die website zorgen voor interactief debat en kunnen tevens fungeren als (gecontroleerde) uitlaatklep voor tegenstanders.

- Eigen publicaties in de landelijke, lokale en agripers: aansprekende ketenvoordelen als ‘geen gesleep met dieren’, ‘geen insleep dierenziektes’ moeten worden ingebracht in het overwegend emotioneel gevoerde landelijke debat. Ondersteund met de diverse voordelen van de ecoringloop.
 - Ook lokaal moeten alle verschillende partijen kennis hebben kunnen nemen van de voordelen. Liefst nog vóórdat er überhaupt iets negatiefs gepubliceerd is door derden. Bijvoorbeeld via een huis-aan-huis-krant en een mailing aan portefeuillehouders politieke partijen.
 - Om ook lokaal een breder draagvlak te creëren, moet in die fase ook ruimte worden gegeven aan burgers en deelnemers om zelf (enige) inhoud te kunnen geven aan het project. Dit kan bijvoorbeeld door mensen (half)gestructureerd wensen aan te laten geven.
 - Zolang het project nog niet helemaal af is, kunnen sfeertekeningen, video, simulaties en een heldere uitleg over de vriendelijke omgang met dieren en de minimalisering van risico’s, bijdragen aan de vergroten van acceptatie (ook bij rondleidingen tijdens de bouw, open dagen, enz.
8. De overheid/fiscus zou het concept eigenlijk een ‘groene investering’ moeten noemen. Denk aan de Toyota Prius (consumenten betalen geen BPM voor deze hybride auto).
9. Er zijn ook duidelijke implicaties voor het ontwerp, alleen al vanuit communicatieve overwegingen:
- “Hoe lager hoe beter” (liever naast dan op elkaar...)
 - “Liefst aantoonbaar ruimer dan bestaande veehouderij
 - “Liefst wel stro op de grond”
 - “Liefst wel met tuinders, tomaten”
 - “Graag ook vissen”
 - “De ecoringloop” is een belangrijk pr-argument!”
 - “Slachterij onder de grond?”
 - “Moet open en eerlijk en toegankelijk zijn”
 - “Voorlichtingsobject, ook voor scholen”
 - “Pannenkoekenboerderij?”
10. Een premiumbrand voor hoogkwalitatief varkensvlees dat vooral extra lekker en gezond is én betaalbaar en veilig creëert voorkeur in binnen- en buitenland. “Aanbevolen door topkoks...” Met dier- en milieuvriendelijkheid als bonus (het zijn nooit primaire aankoopmotieven).

Bijlage 1: Inventarisatie actoren, beleid & belangen

Inventarisatie van actoren, hun belangen, achterban en voor zover gevonden⁶ de standpunten in relatie tot agroproductieparken⁷. Samenvatting standpunt op basis van genoteerde uitspraken, in enkele gevallen ingeschat op basis van belangen en gevoerd beleid.

Pers

Actoren	Standpunten, belangen en campagnematige inspanningen	Samenvatting standpunt
Pers	Redactieleden en columnisten zijn over het algemeen vaker negatief dan positief over varkensflats.	Overwegend negatief

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Actoren	Standpunten, belangen en campagnematige inspanningen	Samenvatting standpunt
LNV	<p>Minister Veerman is voor een sterke, (goeddeels) intensieve Nederlandse landbouwsector, duurzaam binnen de grenzen van EU en WTO-normen.</p> <p>Minister Veerman is voorstander voor grondgebonden clustering, staat daarnaast open voor niet-grondgebonden 'proef' in stedelijke omgeving, 'zoiets ga ik niet verbieden', maar wil dan wel dat bedrijven zelf het initiatief nemen. "Er zitten nu te veel schakels in de sector. De sector moet ingrijpend worden veranderd. Veehouders moeten zich richten op de kapitaalcrachtige consumenten in West-Europa, die meer geld over hebben voor kwaliteit en dierenwelzijn."</p> <p>'Minister Veerman ziet wel wat in een combinatie van intensieve veeteelt die voldoet aan de afgesproken normen op EU/WTO-niveau, naast een beperkte (5%) extensieve veehouderij en 'een derde weg'. Maar die houdt dan vooral geen 'varkensflat' in, maar mogelijk wel een clustering van bedrijven in de keten, met alle logistieke voordelen van dien, maar dan zonder de 'intensief' ogende onderdelen. Liefst met veel extensieve kenmerken en randverschijnselen voor de acceptatie.</p> <p>'Veerman: Intensieve veeteelt zorgwekkend' in Trouw, 2003: Doorgaan met intensieve veeteelt is een doodlopende weg, het moet dier- en milieuvriendelijker, ik sta er niet bij te juichen ('varkensflat'), maar verbieden of richtlijnen opstellen zoals de milieubeweging, SP en GroenLinks willen, dat</p>	Neutraal tot terughoudend

⁶ Niet gecheckt bij organisaties zelf.

⁷ Samenvattingen: zie bronvermeldingen en meer achtergrondinformatie in bijlagen. Meestal is de informatie verkregen op basis van kamerstukken, Pyttersen's Almanak en/of op basis van de internetsite van de desbetreffende organisatie. Een enkele keer aangevuld met informatie uit de pers/van andere internetsites.

gaat een stap te ver, een varkensflat is een vertechniseerde oplossing en ik denk dat ook de consument dat niet wil. Maar ik laat de boeren vrij daarin een keuze te maken. Ik kies voor de benadering om tussen de boeren te staan. Ik wil alleen de weg wijzen, niet decreteren. Veerman staat achter milieuvriendelijkere samenwerking, aansluiting bij grote bedrijven en meer transparantie; vleesverwerkers weten waar wat vandaan komt. Certificering is de rol daarbij van de overheid. Maar de belangrijkste verantwoordelijkheid ligt bij de producenten en consumenten.

LNV organiseerde onderzoek onder burgers en regionale debatten over de intensieve veehouderij in 2003⁸ en richtte in april 2002 het consumentenplatform op. Deel uit de openingsspeech van Brinkhorst van het consumentenplatform: "...De discussie over varkensflats, 'Ot en Sien'-landbouw of toch maar liever biologisch, duurt nog wel even. Daar zijn we voorlopig nog niet uit. Varkensflats kun je zo inrichten dat de dieren zich voldoende prettig voelen: groepshuisvesting, daglicht en dergelijke. Dit hoeft de efficiency voor de producent niet per definitie in de weg te staan. En voor de consument kan het vlees aantrekkelijk zijn, omdat het betaalbaar blijft én verantwoord is geproduceerd. Maar vanuit het perspectief van de romanticus ziet het er natuurlijk niet uit. Bovendien is er niet één oplossing te bedenken die geschikt is voor alle sectoren in het agrofoodcomplex. Een bedrijfsstrategie die maatschappelijk én economisch verantwoord is voor de ene sector, is voor de andere sector misschien een financiële of maatschappelijke aanfluiting. Dat is natuurlijk mede afhankelijk van de randvoorwaarden die de overheid stelt en de richting waarin wij sturen, zowel met wet- en regelgeving, als met geld en andere instrumenten..."

Minster Brinkhorst in 'Brinkhorst verwerpt kritiek op varkensflats in het FD, 2000: 'Het CDA heeft intensieve veeteelt juist bevorderd, varkens dartelen allang niet meer in de wei, agroparken kunnen derde vorm zijn naast intensief en biologisch.'

Politieke partijen

Actoren	Standpunten, belangen en campagnematige inspanningen	Samenvatting standpunt
CDA	80.000 leden, 43 Tweede-Kamerleden, 22 Eerste-Kamerleden, 9 europarlementariërs. Het CDA is vooral voor versterking van het platteland, zelfstandige boeren in een vitale sector. Het kunnen uitvoeren van het soorteigen gedrag behoort tot één van de vijf vrijheden die zijn geformuleerd als uitgangspunten voor dierenwelzijn. Het CDA onderschrijft deze uitgangspunten als richtinggevend	Overwegend negatief, soms positief over agroproductieparken

⁸ Zie bijlage Imago-onderzoek.

perspectief waarnaar in Europees verband dient te worden gestreefd. De samenleving als geheel, dierhouders en consumenten zijn verantwoordelijk voor de wijze waarop wij met dieren omgaan. Meer regionalisering voorkomt een onnodig transport met dieren.

Negatief:

Mw. Schreijer-Pierik, lid Tweede Kamer, vaste commissie LNV, woordvoerder plattelandsbeleid, natuurbeleid, enz.: okt. 2003: kritiek.

Agroproductieparken zijn niet de remedie. Gevoeligheid: koeien in 'varkensflat'. Eerder in 2000: koeien horen niet in flats.

Dhr. Koopmans, lid Tweede Kamer, o.a. woordvoerder intensieve veehouderij, okt. 2003: landbouw en gezinsbedrijven houden het platteland leefbaar. Duurzaamheidsstreven mag niet leiden tot sanering van het platteland. Mw. Van Ardenne, oktober 2000: Duitse markt hecht aan kwaliteit. Imago Nederlandse landbouw. Voorstel gaat over de sector, maar niet met de sector.

Positief:

Van Geel, positief in AG, 2002: 'Ik verwacht niet dat de Nederlandse landbouw in productieomvang zal krimpen. Ik voorzie dat hij zich volgens drie sporen gaat ontwikkelen. (1) In de eerste plaats zijn er kansen voor een verbrede, extensieve landbouw, met vergoedingen voor natuurbeheer. Daarnaast blijft er ruimte voor intensieve landbouw. (2) Op duurzame locaties moeten we agroproductieparken inrichten. En dan denk ik niet aan varkensflats, maar aan eerder aan een 'varkenscampus'. Goed ingepast in een gesloten systeem, waarom niet? (3) Het derde spoor vormt de logistiek, waar we van oudsher sterk in zijn geweest, zie de bloemensector.' 'De leiding van LTO beseft het wel, maar ik proef dat een deel van de achterban er nog niet aan wil. Zij durven de gevolgen voor de lange termijn niet te formuleren. 'Bij sommige ambtenaren beluister ik dat zij geen rol meer zien voor de landbouw in ons dichtbevolkte land. Ik verzet me tegen die denkbeelden, ik wens een prominente plek voor de landbouw.'

D'66

12.333 leden, 7 Tweede-Kamerleden, 4 Eerste-Kamerleden, 2 europarlementariërs.

Deels positief, deels negatief

Landbouw levert naast voedsel een belangrijke bijdrage aan het cultuurhistorisch landschap.

Europese landbouwsubsidies zijn onrechtvaardig.

Bio-industrie moet beëindigd worden.

Stimuleren biologische landbouw.

Varkens moeten weer kunnen rondlopen. D66 wil een eind maken aan het eindeloze en zinloze heen-en-weergesleep van dieren.

Uit: Toespraak Thom de Graaf, Algemene Ledenvergadering D66, 19 november 2000: “ Als Laurens-Jan Brinkhorst ooit de deur van LNV dicht trekt, dan heet dat het ministerie van Voedsel en Groen. Geen kasteel meer van de boerenlob by maar een kwaliteitsbureau voor onze natuur en onze voedselveiligheid. Ga door met de verbouwing, Laurens-Jan, onze steun heb je zolang je er geen varkensflat van maakt.

Voorstander Minister Brinkhorst sprak in 2000 en 2001 regelmatig over de voordelen van een agroproductiepark; 19 oktober 2000:

- Intensieve veeteelt bestaat al
- Biggetjes lopen niet dartelend meer in de wei
- Met agroproductieparken kan milieuwinst geboekt worden
- Verschillende vormen van landbouw op eigen criteria beoordelen
- Ondernemers zullen kiezen voor intensieve veehouderij
- Nederland heeft gebrek aan ruimte
- Agroproductieparken zijn één van de mogelijke vormen

D’66 – vervolg, minister Brinkhorst:

Ook: ‘Er moet een zinnige discussie gevoerd worden; het onderwerp is te belangrijk voor alleen maar slogans.’

Dhr. Ter Veer, D’66, 19 oktober 2000: steun
(‘1 van 3 mogelijke vormen van landbouw’).

Minister Brinkhorst, D’66, 13 oktober 2000:

- Er zijn voorstanders
- De ontwikkelingen kunnen niet genegeerd worden
- Centraal in het concept staat vergroting van duurzaamheid
- Gedachtevorming over agroproductieparken is van belang

Gevoeligheid: maatschappelijke weerstand.

LPF

Uiteraard dient het dierenwelzijn voorop te staan en moeten we overschakelen op een minder industriële manier van produceren.

Overwegend positief

Ook in een flatgebouw kan een dier diervriendelijk worden ondergebracht. Het is nog maar helemaal de vraag of deze noodzakelijke omschakeling van de landbouw tot hoge prijzen voor het geproduceerde vlees gaan leiden.

In flatgebouwen wordt veel efficiencywinst geboekt, onder meer doordat het gezeul met dieren voltooid verleden tijd is. Dat voorkomt ook ziekten en geeft de consument de garantie van een van A tot Z gecontroleerde voedselketen.

Wien van den Brink toonde zich kritisch (AG, 2002):

‘Ik geloof niet in die industriële aanpak. Varkens moeten op het platteland worden gehouden. Alleen het oog van de meester levert uiteindelijk kwaliteit op.’

PVDA	<p>60.000 leden, 42 Tweede-Kamerleden, 19 Eerste-Kamerleden, 6 europarlementariërs.</p> <p>Een economisch rendabele en verantwoord producerende landbouw is voor een leefbaar platteland onontbeerlijk. De overheid moet stimuleren dat de landbouw op dier- en milieuvriendelijke wijze gezonde producten voortbrengt. Tegen intensieve veeteelt waarbinnen dieren geen soorteigen gedrag kunnen uitvoeren (houderij die niet aangepast is aan dieren, maar gericht op productie). Niet méér maar beter is ook hier het motief. Er moet dus worden gewerkt aan een maatschappelijk verantwoorde landbouw die past binnen de omgevingsfactoren (water, bodem en milieu) en de eisen van dierenwelzijn en voedselveiligheid. Overheid is eindverantwoordelijk.</p> <p>(PVDA-boer) Waalkens is voorstander van agroproductieparken, volgens hem moeten de boerenbedrijven uit het landschap verdwijnen ten gunste van diervriendelijke en veilige agroproductieparken op industrieterreinen. Ruimte voor landbouw betekent ruimte voor natuur. Discussiepunt: gestapelde bouw. Gevoeligheid: dierenwelzijn.</p> <p>Dhr. Depla (lid Tweede Kamer): steun voor concentratie, uit echter kritiek op de plannen voor de Maasvlakte, november 2001.</p> <p>Dhr. Waalkes sprak zich eerder, op 19-10-2001, uit tegen 'varkensflats' (19 okt. 2000).</p>	Overwegend positief, enigszins verdeeld
VVD	<p>28 Tweede-Kamerleden, 15 Eerste-Kamerleden, 6 europarlementariërs.</p> <p>De VVD is een voorstander van een Europese aanpak van het dierenwelzijnsbeleid. Aandacht voor dierenwelzijn dient uit de sector zelf te komen, overheid kan een stimulerende rol hebben. Bio-industrie is gegeven. Maar het moet duurzamer binnen mogelijkheden en randvoorwaarden EU/WTO.</p> <p>Dhr. Oplaat, lid Tweede Kamer: dieren kunnen niet scharrelen in agroproductieparken, boeren horen thuis in het landschap, leefbaarheid van het platteland vermindert door agroproductieparken.</p> <p>Dhr. Geluk, 2000: boeren horen thuis op het platteland. Er zit geen praktijkcontext aan de voorstellen voor agroproductieparken.</p>	Negatief
GroenLinks	<p>> 20.000 leden, 8 Tweede-Kamerleden, 5 Eerste-Kamerleden, 4 europarlementariërs.</p> <p>Tegen intensieve landbouw, kwaliteit boven kwantiteit, zorg om de gezondheid van consumenten en het welzijn van dieren en de kwaliteit van het milieu boven economische belangen.</p> <p>Varkenshouderij en pluimveehouderij moeten verder krimpen.</p> <p>Europese landbouwsubsidies moeten zo worden aangepast dat niet langer veel produceren, maar duurzaam produceren extra wordt beloond.</p>	Negatief

Scharrelen, wroeten en fladderen zijn uitgangspunten voor de veehouderij. Dus varkens horen thuis in de wei. Dierenwelzijn moet de overheid duidelijk in regels vastleggen. Voorkeur voor regionaal gesloten bedrijfsvoering. Een verdere krimp van met name de intensieve veehouderij is niet te voorkomen. De sector moet af van zijn sterk doorgevoerde specialisatie, zoals biggen fokken voor heel Europa. Dat leidt tot transport van levend vee over grote afstanden met oncontroleerbare ziekteverspreiding en dierenleed als gevolg. Duur van transport moet beperkt tot max. 4 uur en 300 km. Biologische producten moeten worden vrijgesteld van btw. Biologische boeren moeten financiële ondersteuning krijgen. GroenLinks streeft naar 20% biologische landbouw in 2010.

Dhr. Van den Brand, lid Tweede Kamer, oktober 2003: er wordt geen rekening gehouden met wensen van de buitenlandse consument, agroproductieparken zijn een aanbodgestuurde oplossing, emotie speelt bij consumenten een belangrijke rol (discussie over geschiktheid agroproductieparken voor het versterken van de concurrentiepositie okt. 2003).

Dhr. Pitstra, lid Tweede Kamer, maart 2001: maatschappelijke weerstand. Gevoelig punt: verbrede en biologische landbouw worden slechts als niche beschouwd.

Mw. Vos, lid Tweede Kamer, 2001: minister (Brinkhorst) flirt met varkensflats, biologische landbouw heeft nog maar een klein aandeel: wat wil de Minister nu eigenlijk met duurzaamheid? Oktober 2000: Nederlanders pikken varkensflat niet: dierenwelzijn en duurzaamheid komen in de knel. Beleid moet ingezet worden op grondgebonden landbouw. Ook: kritiek op grootschaligheid. Er is weinig steun voor een productiepark met aandacht voor dierenwelzijn.

PvdD	Marianne Thieme: 'verbolgen over de manier waarop Veerman dierenwelzijn als onbelangrijk bestempelt'	Negatief (?)
SP	<p>48.538 leden, 8 Tweede-Kamerleden, 4 Eerste-Kamerleden, 1 europarlementariër.</p> <p>Zet zich in om de klemmende overheersing van de factor 'kapitaal' in de samenleving te doorbreken. Weigert de inrichting van de samenleving over te laten aan het vrije spel der maatschappelijke krachten.</p> <p>Afbouw industriële landbouw; de bio-industrie moet verdwijnen. Hoge eisen aan dierenwelzijn; dieren moeten soorteigen gedrag kunnen uitvoeren. SP is van mening dat regels omtrent dierenwelzijn wettelijk vastgelegd moeten worden. Het uitgangspunt van deze regels moet het welzijn van het desbetreffende dier zijn en niet de bijbehorende productie. En er moet paal en perk worden gesteld aan het transport van levende dieren.</p> <p>Aanmoedigen van biologische landbouw.</p> <p>Behoud boerengezinsbedrijven.</p>	Negatief

‘Voedselveiligheid van boer tot bord.’

Genetische manipulatie van landbouwgewassen verbieden.

Mw. Van Velzen, lid Tweede Kamer, oktober 2003: dieren kunnen niet scharrelen in een agroproductiepark.

Ook: intensieve veehouderij teert op landbouw in ontwikkelingslanden (noodzaak agroproductieparken).

Dhr. Poppe, lid Tweede Kamer, november 2001: varkensflats stuiten op verzet van de samenleving. Duurzaamheid is gebaat bij extensivering. Oktober 2000: ‘computergestuurde vleesfabriek. Landbouw wordt industrie. Dieren worden als dingen behandeld; onmenselijk. Agroproductieparken dragen niet bij aan duurzaamheid. Gevoeligheden: bio-industrie, dierenwelzijn, milieu.

Trouw, ‘Blokade bij Landbouw’, 2000: ‘Jongeren van de SP hebben een halfuur lang de ingang van het ministerie van landbouw geblokkeerd. Uit protest tegen het Varkensflat-idee van minister Brinkhorst. De tien actievoerders, onder wie Eerste-Kamerlid Van Vugt (20), probeerden tevergeefs een pot pillen tegen ‘gekkevarkensziekte’ te overhandigen aan Brinkhorst.’

Christen Unie	3 Tweede-Kamerleden, 2 Eerste-Kamerleden, 3 europarlementariërs. Doelen: ombuigen van verdere liberalisatie wereldmarkten. Stimuleren regionalisering van markten. Aandacht voor dierenwelzijn. Strikt ‘nee-tenzij’-beleid t.a.v. genetische manipulatie Dhr. Stellingwerf, lid Tweede Kamer. Kritiek in oktober 2000: de band met de historische plattelandssamenleving wordt doorgesneden, landbouw wordt losgesneden van de grond. Gevoeligheden: armoede en leed in de sector, grondgebondenheid.	Negatief
---------------	--	----------

Kennisinstellingen

Actoren	Standpunten, belangen en campagnematige inspanningen	Samenvatting standpunt
Wageningen Universiteit en Researchcentrum	Doel: internationaal toonaangevende kennisinstelling die essentiële bijdragen wil leveren aan de kwaliteit van leven door middel van grensverleggend onderzoek en vernieuwend onderwijs op het gebied van voeding en gezondheid, duurzame agrosystemen, een leefbare groene ruimte en maatschappelijke veranderingsprocessen. Positief: Alterra, dhr. Smeets is voorstander en pleitte diverse malen voor agroproductieparken. Onder meer in: ‘Dromen van Arcadië’, de Volkskrant 2003: “Smeets is een pleitbezorger van wat in de media de ‘varkensflat’ is gaan heten, een omstreden, maar door deskundigen geroemd plan voor een agro-	Overwegend positief

productiecomplex, een soort gemengd bedrijf, maar dan in etages. Een realistisch alternatief voor het 'dromen van Arcadië', aldus Smeets. Smeets ziet de oplossing voor milieuproblemen in 'precisielandbouw'.

En ook in:

"er zijn ketenvoordelen, het romantische beeld over veehouderij op het platteland is misvatting", de Volkskrant, 2002.

Dhr. Broeze van ATO Wageningen is één van de bedenkers van het 'Deltapark' Hij is voorstander van agroproductie-parken en publiceerde diverse malen bijzonder positief over het onderwerp.

Uit 'Elke varken zijn eigen balkonnetje', Nederlands Dagblad 2003: 'Ik voorzie acceptatie over vijf jaar. Er zijn tegenstanders. Maar, er zijn ook veel milieuvoordelen. Animalfreedom-site: dierenwelzijn in gecontroleerde omgeving is beter dan in bestaande veehouderij.'

NRC, 2000 in 'Varkens krijgen flat met terrasje': 'Varkens zijn beter af dan in intensieve veehouderij, combinatie van diervriendelijkheid en commercialiteit, ligging aan de haven is voordelig - diervoeder uit de tropen, concentratie is goed voor het milieu: minder emissie stikstoffen, minder energieverlies en een beter gebruik watervoorzieningen.'

Dhr. Vernooij, dir. Van het Praktijkcentrum Varkens in Raalte, een onderzoekscentrum van de Wageningse Universiteit, is voorstander: "Op den duur kunnen de gewone varkensboeren niet concurreren tegen goedkoop vlees uit Oost-Europa en andere delen van de wereld. Vernooij ziet een 'derde weg': tussen bulk en biologisch in, met meer ruimte voor dieren, beter voer en minder antibiotica (NRC, 24 februari 2004).

Denktank Varkenshouderij, Mythen en Sagen rond de varkenshouderij (1999): varkens moeten in de toekomst niet meer worden gehouden op gezinsbedrijven, maar in hightech 'varkensflats' met zes tot acht etages. Essentieel voor de toekomst is de maatschappelijke opinie over dit soort dierenhouderij. En daarbij spelen de 'mythen' rond de varkenshouderij een grote rol: de onjuiste beelden die de consument heeft van de bedrijfstak en omgekeerd de onjuiste beelden die de varkenssector heeft over consumentenwensen.

Negatief:

Prof. Jan Douwe van der Ploeg is tegen (diverse malen in de pers). Quote uit Boerderij, 2000: "De varkensflat die recentelijk gepresenteerd werd, is een prachtig voorbeeld van louter een aanbodseconomie. Het streeft alleen maar naar schaalvergroting en betekent alleen maar een aanbod van grote hoeveelheden bulkproducten.' De hoogleraar is een groot voorstander van de - hogere - doeleconomie ('economy of scope'), die volgens hem beter past bij Nederland."

Campagne in o.a. opiniebladen vóór duurzame ontwikkeling.

LEI, onderdeel Wageningen UR	Biedt landbouweconomische informatie voor beleid, bedrijf en markt. Richt zich op de agrarische sector in interactie met de kritische omgeving. Maakt deel uit van Wageningen Universiteit en Researchcentrum. Vooral positieve uitlatingen in de pers over agroproductieparken.	Positief
	Gé Backus, LEI in 'Boeren en burgers verzetten zich tegen de 'kippenflat', FD 2003: 'De financiële hindernissen voor agroclusters vallen erbij in het niet. Economisch zijn er namelijk grote voordelen mee te behalen, zegt Ge Backus, hoofd sectie markt en netwerken van het Landbouw Economische Instituut (LEI). Agroclusters kunnen besparingen opleveren tot wel 20%. 'Fenomenaal, gezien de krappe marges waar de sector mee werkt.' En door samenwerking gaat volgens Backus het vakmanschap zienderogen omhoog. 'Nog belangrijker dan de kosten, omdat boeren zo hun bedrijfsstrategie verbeteren.'	
Denktank varkenshouderij; landbouwkundige instituten en de Landbouw-universiteit Wageningen	NRC, 'Varkensbeleid verspilt, demotiveert', 1999: 'Eindelijk ...een integrale, onorthodoxe suggestie voor een oplossing. Eentje die zowel goed zou zijn voor de Nederlandse economie, als voor het milieu en het dierenwelzijn.Om de mestoverschotten te beteugelen, zo analyseert de Denktank, stapelde de overheid milieuregel op milieuregel. 'Quotering is een stoplap', schrijven de onderzoekers. In een niet grondgebonden bedrijfstak zegt het aantal dieren immers weinig over de milieubelasting. De denktank stelt zich Romeinse stallen of 'varkensflats' voor, waarbij de varkens dankzij een uitgekiend economisch gebruik van de beschikbare ruimte voldoende van die ruimte hebben om te bewegen en te wroeten. Met een chip in het lichaam en geavanceerde procesttechnologie worden ze individueel gevolgd. Ze krijgen voer op maat, en worden op het juiste moment naar bijvoorbeeld de kraamkamer, de mestopvangplaats, de eetruimte of de leefruimte geleid. De flats zijn gelegen op industrieterreinen. De mest wordt er verwerkt tot droge mestkorrels en de varkens eten zoveel mogelijk het plantaardig afval van de stad.'	Positief
Vrom-Raad	Boerderij, 'Landbouw mag blijven', 1999: Boeren houden prominente plek op het platteland. Belangrijkste beheerder in groene ruimte. Na herinrichting blijft plaats voor productiegerichte en verbrede landbouw. In overloopgebieden worden bestemmingen geconcentreerd in afwisseling met groene ruimte. In overloopgebieden geeft de raad voorkeur aan het concentreren van intensieve veebedrijven op bedrijfsparken, waarbij het eerdere idee van een varkensflat weer opduikt. In de onderdrukgebieden zal meer woningbouw en industrie komen, vooral in aansluiting op de bestaande steden.	Positief
Stichting Centrum Landbouw en Milieu	Doelstellingen: bevorderen van duurzame, multifunctionele land- en tuinbouw. Negatief, soms positief Verbeteren van de relatie tussen landbouw en samenleving. CLM richt zich op innovatie, debat en bemiddeling, bijvoorbeeld tussen landbouw en milieu-organisaties, dierenbescherming of overheid.	positief

Wouter van der Weijden is negatief over agroproductieparken. Frits van der Schans zegt er ook milieuvoordelen in te zien.

CLM in Oogst 2000, 'Wat bezielt Brinkhorst': 'Brinkhorst haakt af als het gaat om een in dialoog met de Stichting Natuur en Milieu ontwikkeld convenant over de aanscherping van het milieubeleid. Waar hij wel enthousiast over is: varkensflats op de Maasvlakte. Wie staat er dan eigenlijk met de rug naar de samenleving?'

ANP 2000, quote over reactie CLM uit 'Brinkhorst wil proef met agroproductiepark': 'technocratische indruk van het plan'.

NRC, 2000, quote met reactie CLM uit het artikel 'Varkensplan verbaast Kamer: 'Landbouw moet band met platteland houden.'

Orgaan: CLM Nieuwsbrief

Intermediairen

Actoren	Standpunten, belangen en campagnematige inspanningen	Samenvatting standpunt
NWO	<p>Ontwikkelt en financiert onderzoeksprogramma's. November 2003: 'beschouwende steun'.</p> <p>Argumenten: agroproductieparken zouden welzijn- en gezondheidswinst en milieuvoordelen kunnen betekenen.</p> <p>Gevoeligheden: maatschappelijke weerstand, opgeven van zorgzaamheid, aandacht en betrokkenheid.</p> <p>NWO-onderzoek 2003: consumenten (zeggen) meer te willen betalen voor diervriendelijk vlees...</p>	Positief
InnovatieNetwerk Groene Ruimte en Agrocluster	<p>Voorheen NRLO. Agendeert en werkt ingrijpende vernieuwingen uit met het oog op vitale en duurzame ontwikkelingen in de groene ruimte en het agrocluster. Verkent en initieert sectoroverschrijdende systeeminnovaties.</p> <p>Initiator van agroparken als concept.</p> <p>In Agriholland, 2004 in het artikel 'InnovatieNetwerk: agroproductieparken niet slecht voor dierenwelzijn' over rapport Animal Care: 'Voor welzijn van dieren is vooral de directe omgeving van belang (hokinrichting, beschikbare ruimte, groepssamenstelling). Ook bij geografische clustering kan in die behoeften worden voorzien. Door clusteren van dierhouderijen wordt het gevaar van verspreiding van besmettelijke ziekts beperkt. Maatregelen:</p>	Positief

1. instellen van corridors, 2. minimaal of bij voorkeur geen transport, 3. geen contact met andere dierhouderijen (o.a. eigen veterinaire dienst).

Twee ontwerpen: High Care Park (focus op productie extra veilig voedsel) en Landgoed Weltevree (focus dierenwelzijn). Beide beduidende voordelen op het gebied van dierenwelzijn en diergezondheid ten opzichte van de gangbare veehouderijen. Ook op het gebied van ecologie en ruimtelijke kwaliteit scoren beide ontwerpen van de ruimtelijke clusters beter dan de gangbare veehouderij. Weltevree scoort beter dan de huidige biologische veehouderij en High Care Park scoort beter dan biologische landbouw op het gebied van diergezondheid, voedselveiligheid en ecologie; het welzijn van de dieren blijft achter bij de biologische landbouw.'

Dhr. Vos: positief.

In 'Emoties versluieren echte discussie over agroproductie-parken' in het Agrarisch Dagblad, 2003: 'De kern is: als we intensieve veeteelt willen houden, dan bieden agroproductieparken enorme winsten op het vlak van dierenwelzijn.' Het debat wordt overheerst door emoties. Er zou een evenwichtiger debat gevoerd moeten worden met meer oog voor de voordelen.

In Het FD, 2003, kritisch richting de sector: '...men produceert voor een segment van de markt, dat vooral geregeerd wordt door prijs, terwijl de productie-omstandigheden in Nederland ongunstig zijn voor prijsconcurrentie. ...Nederland moet zich richten op het ontwikkelen van specialties voor de bovenkant van de markt. Alleen als ze deze markt weet te veroveren, heeft de intensieve veehouderij toekomst in Nederland. Dat vraagt om het ontwikkelen van nieuwe producten en een krachtige, samenhangende en sterk marktgerichte organisatie van de keten met uitgekiende marktstrategieën.'

Dhr. de Wilt: positief.

Voordelen van clustering/gesloten kringloop/ecosysteem op milieugebied, hergebruik afval, minder dierenleed (gesleep), efficiencies op logistiek gebied. Recentelijk diverse publicaties en - onder meer - ook in 2000 in het artikel 'Clustering bedrijven noodzaak voor duurzame landbouw' in het Agrarisch Dagblad: 'Onderlinge kringlopen sluiten, transport verminderen, milieubelasting verminderen, afval en emissies nemen af, mogelijkheden om kennispositie van Nederland te vergroten. Knelpunten: imago grootschalige, industriële productie en bestuurlijke complexiteit.'

Rathenau
Instituut

Stimuleert onderzoek en discussie op politiek en burgers te helpen een oordeel te vormen over vraagstukken over wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen.

Positief/soms
negatief

Lydia Sterrenberg, medeauteur van het eerste rapport over agroproductie-parken. Kritische opmerking van haar zijde in september 2001: 'De consument zal in opstand komen. Licence to produce is tijdelijk. De 5 vrijheden voor dieren moeten meegenomen worden in de inrichting van de veehouderij.'

Kees Jaap Hin is positief over agroproductieparken.

Jose van Eijndhoven, directeur van het Rathenau-instituut en lid van de commissie-Wijffels in 'Andere landbouw', de Volkskrant, 2001: 'Na de MKZ-crisis zal blijken dat mensen anders zijn gaan denken over de veehouderij. Landbouw is niet langer cruciale sector. Dierenwelzijn wordt het beginpunt. Een aantal boeren zal dat niet overleven. 'Maar het is niet zo dat Nederland daarmee zinkt.' de afweging was: hoe kunnen we de emissies van schadelijke stoffen reduceren en toch economisch produceren. Op het moment dat je emissiereductie en welzijn combineert, begin je ergens anders te zoeken.' ... Dierenwelzijn wordt het beginpunt. De aantallen moeten terug, een aantal sectoren zal fors krimpen, is mijn overtuiging. Toch moeten we uitkijken niet alleen vanuit aantallen te redeneren. Dan kunnen we nog steeds bij de varkensflats uitkomen. Dan bouw je er geen tien, maar één. Uitgangspunt moet zijn: hoe willen we met dieren omgaan. Er is bij burgers geen steun voor varkensflats.'

Het geschetste beeld in de film 'Pork Plaza' kwam zeer negatief over bij consumenten (onderzoek 2001).

Koepels en voorlichtingsorganisaties bedrijfsleven

Actoren	Standpunten, belangen en campagnematige inspanningen	Samenvatting standpunt
LTO	<p>Circa 55.000 leden.</p> <p>LTO Nederland behartigt de belangen van de agrarische ondernemers in Nederland.</p> <p>Vijf regionale Land- en Tuinbouworganisaties:</p> <ul style="list-style-type: none">– Gewestelijke Land- en Tuinbouworganisatie (GLTO), Deventer– Limburgse Land- en Tuinbouworganisatie (LLTB), Roermond– Noordelijke Land- en Tuinbouworganisatie (NLTO), Drachten– Westelijke Land- en Tuinbouworganisatie (WLTO), Haarlem– Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie (ZLTO), Tilburg <p>Sectorbelang agrarische ondernemers.</p> <p>LTO is voor versterking platteland, behoud zelfstandig ondernemerschap boeren.</p> <p>LTO-visie op de toekomst van de veehouderij:</p> <p>LTO-Nederland ziet volop mogelijkheden voor het behoud van een sterke, internationaal georiënteerde veehouderij in ons land. Voor de toekomstige veehouderij staan voorop maatschappelijk waardering en respect bij veehouders in hun productiewijze voor bodem, water en lucht. De dieren worden op een diervriendelijke manier gehouden. Nadat meer dan 80% van</p>	Overwegend negatief, ook voorstanders van clustering

de kalverhouders en ca. 40% van de zeugenhouders zijn overgeschakeld naar groepshuisvesting zullen de overigen volgen. Ook wil LTO naar systemen waarbij dieren meer buiten worden gehouden.

De vraag is waar voor de niet-grondgebonden sectoren (varkens-, pluimvee-, kalverhouderij en een klein deel van de rundveehouderij) in de toekomst plaats is. LTO denkt hierbij aan duurzame vestigingenlocaties, waar ondernemers tientallen jaren vooruit kunnen. LTO spreekt in de visie van minder locaties, gesloten bedrijven en clustering, al mag zo'n benaderingswijze niet doorslaan in concepten als 'varkensflats'.

LTO-voorzitter Doornbos in 2001 in de Volkskrant: 'Protesten tegen de reguliere landbouw nemen (pas) toe naarmate de televisiebeelden van overvolle stallen, buitenproportionele uiers, legbatterijen en varkensflats de huiskamer binnendringen. ... 'Boeren produceren zoals ze produceren omdat de consument hun producten koopt', benadrukt LTO-voorzitter Doornbos. 'Zolang iedereen het goedkoopste lapje vlees koopt, mogen we niet zeuren over volle stallen, te weinig daglicht of het mestprobleem.'

Geart Benedictus (NLTO) over agroproductieparken in het Agrarisch Dagblad, 2003: "Een agroproductiepark is een ramp, zowel uit veterinaire als maatschappelijk oogpunt, dierhouderij is in wezen grondgebonden."

Dhr. Roelmaat, LTO, is tegen varkensflats; wil dieren niet uit de landelijke omgeving halen. Vleesindustrie, 2002.

C. van Gisbergen, tevens varkenshouder, in het AD, 2001: 'Varkensflats zullen de acceptatie van de intensieve veeteelt verkleinen.'

Van Gisbergen in 1999 in 'Kleinere maar sterkere varkenshouderij, Varkenshouderij moet uit de klem van de politiek' in het Brabants Dagblad: "Varkensfokkers ontkomen niet aan investeringen in welzijnsvriendelijke stalsystemen, zegt hij. "Groepshuisvesting van zeugen, daar gaan we voor." Het idee van varkensflats? "Daar kleven twee bezwaren aan. Varkens in lagen van acht hoog, dat is een geweldige concentratie. Bij de eerste de beste virusziekte die uitbreekt leg je een geweldige tijdbom onder de varkens. En wat dierenwelzijn betreft komt het ook niet goed over. Wat niet betekent dat het niet de moeite waard is om het te onderzoeken."

LTO heeft een grote, enigszins vergrijzende achterban op het platte land. Actief persbeleid. Overwegend negatieve reacties in de pers over agroproductieparken. LTO-orgaan: Oogst.

Platform
Biologica

Biologica is een beleids- en promotieorganisatie voor biologische landbouw en voeding. Tegen intensieve landbouw, voor duurzaamheid, voor biologisch. Actief via sectorberaad, uitoefening invloed op wetgeving, IFOAM-EU groep, onderzoek, pr-magazine Smaakmakend, informatiecentrum, persvoorlichting, campagne Biologisch.

Negatief

Aangesloten:

- Vakgroep biologische landbouw (boeren en tuinders die ook bij LTO Nederland zijn aangesloten en lid van de Federatie Biologische Boeren (FBB).
- Ver. van Biologische Productie en Handelsbedrijven (VBP)
- Vaksectie Winkeliers in Natuurvoeding en Reform (VWNR)
- Koepel van supermarkten (CBL)
- Ver. voor Biologisch-Dynamische Landbouw en Voeding (BD-Vereniging).

Bert van Ruitenbeek, directeur van Platform Biologica in de Volkskrant, 2003: "Als de bio-industrie uit Nederland moet verdwijnen, dan komt de kipfilet bij Albert Heijn uit Brazilië of Thailand, waar dierenwelzijn nog veel minder prioriteit geniet. Ziedend is Bert van Ruitenbeek. Het patroon is steeds eender: de intensieve dierenindustrie wordt getroffen door een schandaal en de biologische sector of de natuur zelf krijgen er de schuld van. De fixatie op technologische oplossingen leidt tot idiote tekentafelprojecten als varkensflats. Die projecteren ze dan op de Maasvlakte, kunnen die beesten ook nog over de zee uitkijken. Lachen, zeg."

Maurits Steverink in het Agrarisch Dagblad, 2001: "Ik moet nog zien of het project ooit gerealiseerd zou kunnen worden. Ik kan me voorstellen dat investeerders in dit geval iets te veel onzekerheden zien. En dan nog moet je de Nederlandse ambtenarij zo gek krijgen om de vergunningen te verstrekken voor zo'n project. Als ik zie waar een gewone biologische varkenshouder al tegenaan loopt, moet ik nog zien of zo'n flat er kan komen."

Maurits Steverink in 'Karbonaadje uit varkensflat niet lekkerder', Parool, 2000: 'Wat de biologische landbouw betreft: de varkensflat staat mijlenver van zijn bed. 'Stel dat je zo'n flat technisch heel vernuftig zou inrichten, dan nog zou dat de consument van biologisch varkensvlees tegenstaan,' zegt Maurits Steverink, manager biologisch varkensvlees van Platform Biologica. 'Al geef je de varkens de mogelijkheid naar buiten te lopen en zorg je dat ze op de bodem kunnen wroeten - de mensen die extra betalen voor biologisch varkensvlees willen dat niet. Het spoort niet met ons, en met hun idee van biologische landbouw. De klanten zouden bij onze slagerijen weglopen, terwijl wij juist behoefte hebben aan groei van het aantal consumenten.'

Campagne 'Eigenlijk heel logisch': zie bijlage.

Raad voor
Dierenaange-
legenheden

Overlegplatform van organisaties en deskundigen dat de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit adviseert over strategische vraagstukken. Baseert zich op de meest recente ontwikkelingen in de wetenschap en houdt rekening met opvattingen die leven in Europa, en in het bijzonder de Nederlandse samenleving.

Gemengd

2004: positief, samen met RLG
 Transport van dieren en grondstoffen wordt teruggebracht.
 Toepassing als structurele compartimentering.
 Kwaliteit van het landschap gaat vooruit.
 Discussiepunt: niet van bovenaf als blauwdruk opleggen.

2004: negatief
 Maatschappelijke weerstand. Imago van fabriek.

CBL	Centraal Bureau Levensmiddelenindustrie; koepel van de supermarkten.	Neutraal/ positief
	<p>Staat positief, maar ook enigszins afwachtend t.o.v. biologisch. Wijst via onderzoek op het kleine percentage dat biologische voeding aankoopt. Lid van Platform Biologica. Winny de Jong, in 2002 nog hoofd consument en kwaliteit CBL, haalde toendertijd Pim Fortuyn aan (werd later LPF-woordvoester) en zei dat er nuchter naar agroproductieparken gekeken zou moeten worden. Wees er o.a. op dat er niet meer gesleept hoeft te worden met dieren.</p>	
Productschap Vee Vlees en eieren	Behartigen van de belangen van allen die betrokken zijn bij de Nederlandse vee-, vlees- en eiersector.	Gematigd negatief
	<p>“De varkensstapel neemt in 2002 door de opkoopregelingen van de overheid fors af. Ook de vleesproductie daalt. Het verbruik van varkensvlees neemt toe in bijna alle belangrijke, mondiale afzetmarkten, met uitzondering van de Europese Unie.”</p> <p>“De aanscherping van milieu- en welzijnseisen heeft verregaande gevolgen voor de sector. Maatschappelijk verantwoord ondernemen is dan ook als kernbegrip in de strategie van bedrijven in de vleessector opgenomen. De koopkrachtstijging van de consumenten leidt tot een groeiende vraag naar hoogwaardige voedselproductie. Met name voedselveiligheid speelt een prominente rol.”</p> <p>“De omschakeling van de Nederlandse veehouderij naar een diervriendelijke manier van produceren moet volgens het kabinet in 10 tot 20 jaar voltooid zijn. In de nieuwe beleidsnota Dierenwelzijn staat de verantwoordelijkheid van de gehele keten centraal. Deze verantwoordelijkheid gaat van producent tot consument, inclusief de overheid. .. COV onderschrijft de hoofdlijn van dit beleid. Wel wordt nadrukkelijk aandacht gevraagd voor de markt- en concurrentiepositie van Nederland en de rol van de consument. Dat houdt onder meer in dat er in een breder verband moet worden gestreefd naar Europese regelgeving...” .. “Gedurende de afgelopen jaren is de Nederlandse vleessector nogal eens buiten de rest van de Europese markt gezet door intern afwijkende, veelal strengere eisen van de Nederlandse overheid. Hierdoor is de concurrentiepositie van het Nederlandse bedrijfsleven verslechterd, wat ten koste is gegaan van de rentabiliteit en de werkgelegenheid.”</p> <p>Bron: jaarverslag PVE 2002</p>	

Promotiecampagne varkensvlees (zie bijlage campagnes).

Budget PVE communicatie voor alle sectoren: ca. 8 miljoen.
(bron: verslag 1491e openbare bestuursvergadering PVV)

Nederlandse Varkbond Varkenshouders	4.000 leden Doel: verbeteren positie van de varkenshouders in Nederland. Orgaan: De Trog	Negatief
-------------------------------------	--	----------

Vicevoorzitter Willie van Gemert in 'Karbonaadje uit varkensflat niet lekkerder', Parool, 2000: 'Niet gecharmeerd van de flat: 'Het houden van varkens is een agrarische activiteit die op het platteland thuishoort,' 'Weet u dat van de twaalfduizend boeren die varkens houden, er maar vijftienhonderd zijn die gespecialiseerd zijn in varkens? De andere houden ook runderen en ander vee, ze doen aan akkerbouw. Voor die mensen deugt het idee van de varkensflat niet.' ... 'In zo'n flat krijgen ziekten meer kans. De minister zegt dat onderdelen makkelijker zijn af te sluiten. Nou, ik zie het al: straks moet je vijf deuren door en moet je je drie keer omkleden voordat je bij de varkens mag.' ... Van Gemert zegt dat in de varkensflat geen boeren zullen werken, maar mensen in loondienst, die om vijf uur de deur achter zich dichtslaan. 'Wij werken soms tot elf uur door; dat is eigen aan ons vak.'

Maatschappelijke organisaties

Actoren	Standpunten, belangen en campagnematige inspanningen	Samenvatting standpunt
Consumentenbond	Gezonde voeding (inclusief goede behandeling dieren), betaalbaar, eerlijke behandeling consumenten, duurzaamheid en milieuvriendelijkheid Verwacht kritiek van de consumenten (NRC, 2000)	Neutraal, kritisch & negatief, soms positief
Dierenbescherming	De Dierenbescherming is met 195.000 leden, tienduizenden donateurs, meer dan 118 afdelingen en 100 asielen de grootste organisatie in Nederland die opkomt voor de belangen van dieren. Dit doet DB door de bio-industrie aan de kaak te stellen en door plaats te bieden aan duizenden "dakloze" huisdieren. Ook werkt de organisatie hard aan verbetering van de (Europese) wetgeving en probeert zij diervriendelijk (koop)gedrag te stimuleren. Volgens De Dierenbescherming is de bio-industrie failliet. En moet de vee-stapel drastisch inkrimpen. Men is voorstander van regionale diervriendelijke, duurzame veeteelt, ziet liefst grondgebonden met uitloop in gesloten ketens, met beperking van het aantal verplaatsingen van levende dieren. Varkens	Negatief

moeten in groepshuisvesting worden gehouden, met voldoende stro. Biggen mogen pas na 30 dagen bij hun moeder weggehaald worden. Ruimte en uitloop zijn belangrijk. Tegen castratie, afknippen van staarten en afslijpen van hoektanden.

Reactie van Peter Vingerling op plan agroproductieparken in het artikel 'Plan varkensflats haaks op overig landbouwbeleid' (Agrarisch Dagblad 2000): 'Liever gezinsbedrijven, grondgebonden, met uitloopmogelijkheid. Het idee staat haaks op de andere ideeën voor duurzame landbouw en dergelijke. Ook vanuit etisch oogpunt kunnen vraagtekens gezet worden: enerzijds houderijverbod op nertsen anderzijds varkenshouderij-megacomplexen toestaan.'

Peter Vingerling van de Dierenbescherming zegt in 2000 in het artikel 'Protesten tegen varkensflat' (Dagblad voor Zuidwest-Nederland en Agrarisch Dagblad) dat het plan haaks staat op de andere ideeën voor duurzame landbouw. De Dierenbescherming kiest voor grondgebonden bedrijven in het landelijke gebied met een goede welzijnsvoorziening voor de dieren zoals uitloopmogelijkheden. Ook uit ethisch oogpunt worden er vraagtekens bij gezet. Brinkhorst hinkt op twee gedachten, vindt Vingerling, door enerzijds aan een houderijverbod voor nertsen te werken en anderzijds varkenshouderij in megastallen toe te staan.

De Dierenbescherming heeft op 9 dec. 2003 100.000 handtekeningen tegen lange-afstandsveetransport aangeboden aan minister Veerman samen met Kids for Animals. Dierenbescherming doet sinds 1992 onderzoek naar internationale veetransporten.

Orgaan: Dier, Kids for Animals Clubblad
(Stichting Landelijke Inspectiedienst Dierenbescherming oefent controle uit op de wetgeving. Lukt jurisprudentie uit en bevordert het totstandkomen van nieuwe wetgeving.)

Stichting
Wakker Dier

Wakker Dier is een jonge, actieve campagne-organisatie met als doel "het verbeteren van het welzijn van dieren in de bio-industrie en het onder de aandacht brengen van misstanden". De nevensdoelstelling is het promoten van milieu-, mens-, en diervriendelijke veeteelt (zoals de biologische houderij). Wakker Dier is in januari 2001 gefuseerd met Stichting Lekker Dier en is daarmee een van de grootste dierenbeschermingsorganisaties tegen de bio-industrie geworden in Nederland. Wakker Dier werkt zoveel mogelijk samen met nationale- en internationale organisaties tegen de bio-industrie.

Een varkensflat is in de ogen van Wakker Dier een uitwas van de bio-industrie.

Wakker dier, Sjoerd van der Wou op www.animalfreedom.nl, 2000: 'Onzalig plan. Aanvankelijk sprak Brinkhorst nog over chemische fabrieken als hij het had

Zeer negatief

over de bio-industrie. Nu komt hij met het plan voor een varkensflat. Niet diervriendelijk. Hij lijkt zijn verzet tegen de bio-industrie opgegeven te hebben. ...Het wetenschappelijk orgaan van de overheid de Raad voor Dieren aangelegenheden, heeft jarenlang aangegeven dat het met het dierenwelzijn in de veehouderij zeer slecht is gesteld. ...'

Stichting Wakker Dier is de grootste organisatie die zich inzet voor dierenwelzijn in de bio-industrie. Is tegen (elke vorm van) intensieve veeteelt.

€ 400.000 vrij besteedbaar jaarbudget, 500 vrijwilligers, w.o. 30 juristen. Met CBF-keurmerk.

Loretta Schrijver en Wim T. Schipper werken vrijwillig mee aan de campagne die misstanden in de bio-industrie op straat, in de bibliotheek en op tv toont. Voerde de campagne 'Laat me weer de beest uithangen' - vanaf 2001 tot heden via nationale en lokale zenders. Daarnaast: onderzoek, juridische strijd, manifesten en 'ludieke acties', lespakketten, enz.

Varkens in Nood	<p>Initiatief van de schrijvers J.J. Voskuil en Koos van Zomeren.</p> <p>Doelstellingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Verbeteren van het welzijn van dieren in de veeteelt - Via wettelijke maatregelen verkrijgen van een verbod op bio-industrie - Verkrijgen van publiciteit voor een beter begrip over de gevolgen van de intensieve veeteelt. <p>Robert Long, toenmalige ambassadeur van Varkens in Nood, in 'Nova' op 19 oktober 2000, o.a.: 'Wat Dachau was voor de Joden, dat is de vlees-industrie voor varkens.'). Kreeg vervolgens in Trouw van 21 oktober bijval van Francien de Jonge, die zich presenteerde als onderzoeker dier/mens-relaties (die in het bestuur zit van Varkens in Nood).</p> <p>Huidige ambassadeur: Jan Terlouw.</p> <p>Varkens in Nood voert actief campagne tegen de bio-industrie (zie bijlage campagnes).</p>	Zeer negatief
Stichting Natuur & Milieu	<p>De Stichting Natuur en Milieu (SNM) is een kleine maar invloedrijke organisatie die streeft naar een ecologisch duurzame samenleving. 9.658 leden. Via lobbyen probeert de stichting de Nederlandse en Europese beslissers te beïnvloeden.</p> <p>Financiële steun komt van de Nationale Postcode Loterij, overheidsbijdragen en donaties van particulieren, fondsen en bedrijven.</p> <p>SNM is voor meer biologische, duurzame veeteelt, gericht op kwaliteit niet op kwantiteit, regionale productie i.t.t. internationaal.</p> <p>SNM is initiatiefnemer Manifest voor het houden van vee, actief persbeleid.</p>	Gemengd

Ad van den Biggelaar is algemeen directeur.
Zowel negatieve als positieve reacties in de pers.
Ria Becker is positief over agroproductieparken en clustering.

In 'Brinkhorst wil proef met agroproductiepark', ANP, 2000: 'koppelen systemen is goed'.

Milieudefensie	Voor regionalisering tegen globalisering. Voert actief campagne over genvoedsel, gifsla, enz. (weetwatjeeet.nl – ingezonden mededelingen in dagbladen, enz.).	Negatief (?)
	Milieudefensie is een organisatie die in debat gaat met betrokkenen bij milieuproblemen, en waar nodig actie voert.	
	De Nationale Postcode Loterij helpt mee aan de financiering van Milieudefensie. Verder ontvangt de organisatie geld van haar ruim 70.000 leden en donateurs.	
	Voorzitter van Milieudefensie is Nel van Dijk. Oud-directeur Wijnand Duyvendak is tegenwoordig Tweede-Kamerlid voor GroenLinks.	

Overige milieu- en dierenbeschermingsorganisaties (geen uitgesproken mening over agroproductieparken gevonden)

Actoren	Standpunten, belangen en campagnematige inspanningen	Samenvatting standpunt
Animal Frontline	Animal Frontline is een dierenrechtenorganisatie. Haar belangrijkste doel is het welzijn van dieren waar mogelijk te bevorderen en het grote publiek te informeren over de vele misstanden op dit gebied. De organisatie vecht voor dieren, groot en klein, om een einde te kunnen maken aan het lijden van vele van hen. De mensen achter Animal Frontline proberen met e-mails, brieven, faxen en andere acties veranderingen door te voeren.	
DBF, SHAV, GroenFront, actiegroep Koen, Actiegroep een dier een vriend (EDEV) en ALF	<p>Hoewel legale organisaties als Stichting Wakker Dier, de Dierenbescherming en Bont voor Dieren nu erg hun best doen een "schoon" imago uit te dragen, hebben zij in het verleden een grote rol gespeeld in de oprichting, financiering en/of de bemensing van het Dierenbevrijdingsfront (DBF).</p> <p>Stop Huntingdon Animal Cruelty (SHAC) kent haar oorsprong in Engeland, maar verlegt haar activiteiten meer en meer naar het buitenland en richt zich vooral op HLS-klanten. Uit politiedossiers en openbare bekendmakingen is inmiddels gebleken dat de moederorganisatie van het Dierenbevrijdingsfront, het Animal Liberation Front (ALF), nauw samenwerkt met SHAC.</p>	

Een Dier Een Vriend (EDEV) heeft ca. 7.500 donateurs.
Waar mogelijk zal EDEV in overleg treden met het bedrijfsleven, de politiek of individuele personen. De stichting zal echter niet schromen om duidelijke campagnes en acties te voeren waar nodig. Ook als hierbij wetten of regels overtreden worden. Nieuwsbrief voor dierenvrienden.

Animal Defense League Nederland (ADL):
Doel: samenleving waarin alle dieren in vrijheid kunnen leven. Middelen: verspreiden van informatie, geweldloze actie.

Eetgeen-
dierenleed

Katja Schuurman is campagneboegbeeld. De stichting krijgt geen subsidie, wel steun van particulieren en 9 organisaties w.o. Varkens in Nood, Stichting Wakker Dier en de Dierenbescherming. Toegang tot de media. Direct mail. Buitenreclame in 2004.

Goede Waar
& Co

Goede Waar & Co is de vereniging voor mens-, dier- en milieuvriendelijk consumeren. Goede Waar & Co haalt informatie over prijs en kwaliteit van producten boven tafel. De vereniging eist van producenten duidelijkheid over de herkomst, de productiewijze en de ingrediënten van een product. Daarbij concentreert ze zich op producten uit de voeding- en kledingsector, met als aandachtspunt genetische modificatie. Als Goede Waar & Co stuit op misstanden onderneemt ze actie en zorgt voor negatieve publiciteit van producenten die geen openheid van zaken geven.

Sophia-
vereniging
tot
bescherming
van dieren

De Sophia-Vereeniging tot Bescherming van Dieren is in juli 1867 opgericht en is daarmee één van de oudste dierenbeschermingsorganisaties van Nederland. De Sophia-Vereeniging staat voor het bevorderen van dierenwelzijn. De zorg gaat uit naar gezelschapsdieren, maar ook naar dieren in de bio-industrie en proefdieren.
De vereniging werkt op veel gebieden samen met andere dierenbelangen organisaties, waarmee ze acties voorbereiden, onderzoek uitvoeren en overleg plegen.
Orgaan: Dierenhulp

Stichting Bont
voor dieren

Vooral gericht op de bescherming van pelsdieren; voorkomen dat zij gebruikt worden voor bont. Tegen dierenleed als gevolg van bio-industrie. Jort Kelder en Georgina Verbaan kregen in sept. 2003 redelijk veel aandacht in de pers met hun bontvrije Bed-in. Ze werden geweigerd in het Amstel Hotel en gingen vervolgens naar het Hilton.

Stichting CIWF

Stichting Compassion In World Farming Nederland (CWIF)
Voert actie voor dieren en tegen de bio-industrie.
Maakten in 2000 de film 'Some like it dying', die voor veel opschudding zorgde. CWIF maakte i.s.m. Wakker Dier de film 'Dieren of dingen' voor het voortgezet onderwijs.

Zwangere zeugen krijgen mede dankzij een Europese campagne van CWIF meer ruimte.
 In 2003 overhandigde CWIF-Nederland 50.000 handtekeningen aan Veerman tegen veetransporten over lange afstanden. 640.000 handtekeningen aan Europese landbouwministers.
 In Nederland 300 vrijwilligers.

Stichting PETA Nederland 23.000 donateurs.
 Stichting People for the Ethical Treatment of Animals
 Doelen:
 Vaststellen en beschermen van de rechten van dieren.
 Voeren van campagnes om dieren niet meer te laten lijden.
 Aanspreken van consumenten op de eigen verantwoordelijkheid.
 Orgaan: Animal Times

Stichting World Society for the Protection of Animals NL Ca. 30.000 sympathisanten in Nederland.
 Doelstelling: wereldwijd bevorderen van dierenwelzijn en soortbehoud.
 Orgaan: Animals International

VMO Vereniging Milieu-offensief (VMO) is een relatief kleine, maar zeer actieve milieu-organisatie die voornamelijk via deelname aan inspraakprocedures m.b.t. Wet milieubeheer vergunningen zich inzet voor een beter milieu- en dierenwelzijnsbeleid. De vereniging Milieu-Offensief kwam na de moord op Pim Fortuyn negatief in de pers, omdat de dader, Volkert van der G., werkzaam was bij de vereniging.

Wakker Dier en VMO brachten in 2000 een bezwaarschrift uit tegen uitbreiding van de 'varkensfabriek Horst': de gemeente laat die verder groeien. Varkensbedrijf aan de Veld-Oostenrijk 50 te Horst wil met 3000 varkens uitbreiden. Maar, de amoniakneerslag is ver boven de in de Interim-wet afgesproken maxima. Als de gemeente de vergunning ongewijzigd afgeeft, gaan Wakker Dier en VMO zeker in beroep. Bij Wakker Dier zitten 30 advocaten die belangeloos of tegen gereduceerd tarief werken.

Overige koepels en voorlichtingsorganisaties in en rond de sector (geen uitgesproken mening over agroparkproductieparken gevonden)

Actoren	Standpunten, belangen en campagnematige inspanningen	Samenvatting standpunt
Campagne Nederlandse Varkenshouderij	Promotiecampagne bestaande varkenshouderij Gezamenlijk initiatief van PVV, LTO en NVV. Budget: aanvankelijk € 850.000,-, voor 2004 is (opnieuw) € 250.000,-	

gereserveerd voor onderhoud van de bekendheid.

Uit onderzoek bleek dat de burgers wel vertrouwen hebben in de varkenshouderij. Maar dat de basis erg smal is.

Varkenshouders zitten niet stil als het gaat om het verbeteren van het welzijn van hun varkens. Knelpunt bij de aanpassingen blijkt vaak de financiële situatie van de varkenshouder. Ook in het varkensbesluit voor groepshuisvesting is geen financieel plaatje opgenomen. Daarom pleit LTO voor verschuiving van enkele toepassingen van het varkensbesluit van 2008 naar 2013. Op die manier krijgen de varkenshouders de benodigde tijd om de forse investeringen te plannen die groepshuisvesting kost.

Bron: De varkenshouder.nl.

Campagne-onderdelen:

- Printcampagne
- Radiocommercial
- Website
- Onderwijspakketten met posters enz., participatie in de redactie van het onderwijstijdschrift 'het kleine Loo' + filmpjes voor kinderen over de varkenshouderij
- Informatieborden voor kinderboerderijen
- Themadag het varkensbelang (13 januari 2003), mevr. Verdonk van Varkens in Nood en mevr. Ten Have van LTO Nederland waren uitgenodigd. (zie campagnevoorbeelden in de bijlage).

Stichting Vrienden Stimuleren van de betrokkenheid van stedelingen en plattelandsbewoners bij van het Platteland het buitengebied en het boeren- en tuindersbedrijf.

De stichting geeft steun aan initiatieven die gericht zijn op de versterking van een vitaal platteland, de kwaliteit van het buitengebied en van een duurzame land- en tuinbouw.

Orgaan: Platteland, Magazine 4 x per jaar.

Internet Plattelandsgids.

Televisie: elke woensdag op Nederland 1 om 11.30 het programma "het platteland".

Campagne "Boeren en tuinders, Ondernemers van nature" is in 1998 gestart.

Ontvangst van bezoekers op en rond het boeren erf.

COV

Centrale Organisatie voor de Vleessector

Belangenbehartiging van de werkgevers in de Nederlandse vlees- en vleesbewerkende industrie.

"De Nederlandse vleessector heeft het afgelopen jaar de weg naar maatschappelijk verantwoord ondernemen onverminderd voortgezet." De hoge eisen op het gebied van kwaliteit, dierenwelzijn en vooral voedselveiligheid vragen dagelijks het uiterste van de ondernemers en de bijna 15.000 werknemers in de vleessector. Met alle schakels in de productieketen zijn duidelijke

afspraken gemaakt om de kwaliteit van het eindproduct te kunnen waarborgen. Er is hierbij een belangrijke plaats voor onze ketengarantiesystemen zoals IKB en SKV. Voor bedrijven en toeleveranciers die hier niet in meewillen, is geen plaats meer. .. het is wrang te moeten constateren dat het Nederlandse bedrijfsleven ernstig gedupeerd wordt door de grote verschillen in financiële compensatie tussen lidstaten binnen de EU... Als belangenbehartiger van de bedrijven in de Nederlandse vleessector zal de COV een belangrijke stem vervullen in het publieke debat over de toekomst van de Nederlandse vleessector. Wij zijn hard op weg naar een duurzame veehouderij, maar mogen daarbij het economisch perspectief niet uit het oog verliezen.”

Ir. W.H.J.M. van Pelt, jaarverslag COV 2002.

Voorlichtingsbureau Vlees	Doelstelling: verbeteren van de kennis over en de waardering voor Nederlands vlees in binnen- en buitenland en daarmee het verhogen van de afzet
VBN	9 leden. Vereniging van de Nederlandse Bacon-fabrikanten
NBHV	Ca. 2.100 leden. 11 regionale afdelingen. Nederlandse Bond van Handelaren in Vee behartigt belangen van de veehandel. Orgaan: Vakblad Vee en Vlees.
HBS	20 leden Nederlandse Bond van handelaren in en Bewerkers van Slachtproducten
NBW	50 leden. Nederlandse Bond van Waaghouders van Levend Vee behartigt de belangen van de leden, houders van exportverzamelplaatsen, door adviezen, bijstand en coördinatie bij juridische procedures. Gespreks- en onderhandelingspartner voor leden bij LNV.
Nederlandse Vereniging van Scharrelvarkenshouders	85 leden. Behartigen van de belangen van scharrelvarkenshouders. Voert overleg met de overheid en het productschap.
Vereniging de Scharrelslager	Promoten van scharrelvlees.

Overige bijlagen⁹

2. Media-onderzoek: inventarisatie en samenvatting van de verschillende reacties in de Nederlandse pers, van begin 1997 t/m maart 2004.
3. Imago-onderzoek: inventarisatie van onderzoeksresultaten uit diverse bronnen; samenvatting van conclusies, aangevuld met enkele quotes, tabellen en grafieken.
4. Inventarisatie van politieke actoren, belangen, achterban en standpunten (zie ook bijlage 1).
5. Campagnes van koepels en maatschappelijke organisaties (afbeeldingen).

Enkele quotes uit: 'MENINGEN OVER VARKENSFLATS VERDEELD'

Jaarbeurs Exhibitions & Media, Business unit Agro Industrie, Agriholland bijlage 2001:

Jan de Wilt, InnovatieNetwerk: Industriële ecologie wordt buiten de sector al veel toegepast met tal van voordelen. ...

Rathenau Instituut: intensieve veehouderij, waarvan de varkensflat een voorbeeld is, roept vragen en weerstand op.

Lei: Discussie mag niet om ruimtegebrek draaien.

LTO: Ontwikkeling staat ver van boeren, bovendien wil consument ook geen fokfabrieken op bedrijventerreinen.

Megavarkenshouder Van Genugten: Ze komen er toch in de toekomst, mensen staan er wel voor open i.v.m. gezondheid, veiligheid...

Stichting Natuur en milieu: Afkappen die discussie. Wij zijn voor grondgebonden, diervriendelijke veehouderij...

Van Dam, VARA-programma 'Lagerhuis': 40% van die mensen stond open voor het idee.

⁹ Op verzoek aan te vragen bij InnovatieNetwerk, dhr. dr.ir. J.G. de Wilt.